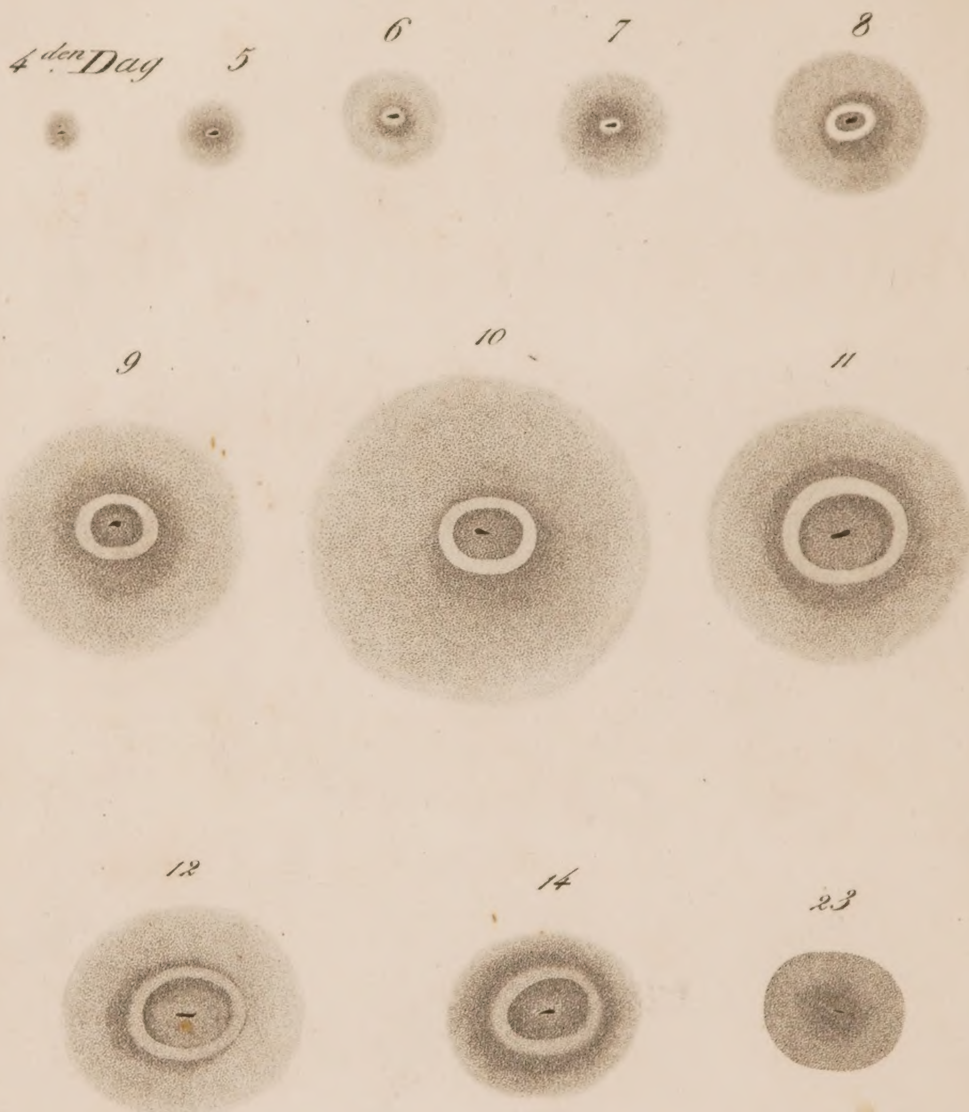
GESCHIED- EN ZIEKTEKUNDIGE BEDENKINGEN EN AANWIJZINGEN

OMTRENT DE

KOEPOK-INENTING.

(*VACCINATIO.*)

Beloop der Koepokken, waarvan de ontwikkeling gewoonlyk op den vierden dag na de inënting zich voordoet.

Geschied- en Ziektekundige bedenkingen omtrent de Koepok-inënting.

J.C.Zurcher. sculp.

GESCHIED- EN ZIEKTEKUNDIGE BEDENKINGEN EN AANWIJZINGEN

OMTRENT DE

KOEPOK-INENTING.

(*VACCINATIO.*)

> La vérité a besoin, pour triompher, d'être plusieurs fois reproduite.
> BENJAMIN CONSTANT.

> Il est toujours permis de douter d'une chose nouvelle, mais lorsqu' une grande quantité d'expériences vient confirmer une découverte, le doute suppose, ou un esprit faux, ou de la mauvaise foi.
> HUSSON.

DOOR

H. J. SCHOUTEN,

Med. Doctor, te Amsterdam.

Te *AMSTERDAM*, bij
S. DE GREBBER.

1835.

OPDRAGT

AAN DEN

WELEDELEN, HOOG GELEERDEN HEER

G. VROLIK,

RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, MED. DOCTOR, HOOGLEERAAR AAN HET ATHENAEUM ILLUSTRE, CURATOR VAN HET EVANGELISCH LUTHERSCH SEMINARIUM, PRESIDENT DER PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT, VASTEN SECRETARIS DER EERSTE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN, LID VAN ONDERSCHEIDENE GELEERDE MAATSCHAPPIJEN, ENZ. ENZ.

WEL EDELE, HOOG GELEERDE HEER!

Wanneer ik de Geschiedenis der Koepokinenting in ons Vaderland opensla, zie ik reeds op de eerste bladzijde uwen naam prij-

prijken. Uw WE. H. G. was een der eerste oordeelkundige onderzoekers van die kunstbewerking. Met eenen wijsgeerigen twijfel onderzocht Uw WE. H. G. de bewerking, het resultaat en de hoedanigheid van deze in zwang komende ontdekking. Toen deze twijfel geheel opgeheven en het ware vermogen der Koepok Uw WE. H. G. overtuigend gebleken was, was Uw WE. H. G. van dat oogenblik af aan een der ijverigste en doelmatigste bevorderaars dier kunstbewerking. Standvastig in uw menschlievend doel, bleef uw geest en hand steeds in dezen werkzaam, en vooral toen schijnbaar welgeslaagde Koepok-inentingen derzelver doel schenen te missen, kenmerkte des aangaande de prijsvraag, welke Uw WE. H. G. bij de Hollandsche Maatschappijen der Wetenschappen voorstelde, wederom uwe onvermoeide en doelmatige zorgen. Uw WE. H. G. was aldus wederom eene aanleidende reden, tot de daarstelling van een zeer achtingwaardig

werk,

werk, hetwelk mede zoo veel licht over ons onderwerp verspreidt, bevorderde alzoo roemvol en de kunst en het belang der menschheid.

Wat is dan natuurlijker te beseffen, dan dat iedere bijdrage, dat iedere poging ter volmaking of uitbreiding van de kennis dier heilzame kunstbewerking, Uw WE. H. G. welgevallig zij, Uw WE. H. G. belangstelling tot zich trekke, en tevens dat een schrijver, die een dergelijk doel in het oog heeft, zijn werk Uw WE. H. G. aanbiede, hetzelve aan Uw WE. H. G. wenscht op te dragen: aan Uw WE. H. G. die zoo van het onderwerp doordrongen is, die gevolgelijk met kennis van zake kan optreden en oordeelen, aan wien derhalve daarom de opdragt niet alleen toekomt en toebehoort, maar ook daardoor voor den schrijver tevens vereerende is.

Mag daarenboven deze opdragt door Uw WE. H. G. beschouwd worden als een openbaar blijk mijner dankbare erkentelijkheid,

voor

voor de onvermoeide en belanglooze bereidvaardigheid, waarmede Uw WE. H. G. mij in moeijelijke gevallen, welke de kunst zoo vaak aanbiedt, met uwen wijzen raad en rijpe ondervinding bijstaat en ondersteunt, dan zal mijne zelfvoldoening groot zijn, terwijl ik intusschen de eer heb van U, WE. H. G. Heer, te zijn:

De Onderd. en Gehoorz. Dienaar,

H. J. SCHOUTEN, *M. D.*

VOORREDE

Daar er zich nu en dan, ja zelfs bij voortduring, gevallen opdoen dat voorwerpen, welke men beweert gevaccineerd geweest te zijn, des niettegenstaande daarna van de natuurlijke menschenpokken worden aangetast, en men van die gevallen steeds veel gerucht maakt, zonder daarbij in overweging te nemen, of die Vaccinatiën wel met alle die voorwaarden zijn volbragt en afgeloopen, welke de aard der zaak vereischt, en de tegenstanders der Koepok-inenting tevens niet aarzelen, van deze gelegenheden gebruik te maken, om onkundigen en mindoordenkenden een ongunstig denkbeeld omtrent die bewerking in te prenten, daarbij tevens niet nalatende de andere, tegen dezelve aangevoerde bezwaren op nieuw op te warmen, en zoo doende velen, minstens omtrent het voorbehoedend vermogen dier bewerking,

in twijfel te brengen, heb ik gemeend deze mijne bedenkingen aan het publiek te moeten mededeelen, ten einde eenig licht over den waren stand der zaak te verspreiden, zoo doende de min ingewijden de waarheid te leeren kennen, en de wegen der kwaadwillendheid open te leggen.

Het is natuurlijk te begrijpen, dat ik geenszins van meening ben mijne kunstgenooten in deze iets te willen leeraren, dewijl zij misschien beter van het onderwerp doordrongen zijn dan ik. « Maar," *zegt wijlen de beroemde* A. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, « behalve dat ieder verpligt is, het zijne bij te dragen in eene zaak van zoo veel belang voor het algemeen, is zulks te meer noodzakelijk, in een' tijd, waarin men op alle wijzen tracht de voordeelen dezer heilzame uitvinding tegen te werken of te verduisteren, met welke oogmerken dit dan ook geschieden moge, en zelfs sommige Artsen, bij het ontstaan der zoogenaamde nieuwe pokken, beginnen te weifelen, in zulk een' tijd, zeg ik, kan men dit onderwerp niet te ernstig behandelen of de redenen, ten voordeele dezer heilzame kunstbewerking, niet te dikwijls herhalen, en met

nieuwe drangredenen, of met oude, onder nieuwe gezigtspunten gebragt, ondersteunen, opdat, door een herhaald en onpartijdig onderzoek, blijke wat waarheid en wat leugen zij; terwijl men, door eene gestadige vermaning van pligten, door aanmoediging, door voorbeelden, en door eene aanhoudende wederlegging van wanbegrippen, de halsstarrigen overtuige, de wankelenden winne, de vreesachtigen aanzette en de weifelaars inlichte, en ziedaar, waarheen mijne pogingen in dit werkje strekken moeten." *Zoodanig zijn dan ook mijne gevoelens en beweegredenen geweest in de bearbeiding van dit stukje.*

Mijne bedoeling is evenwel niet dweepzieke tegenstanders der Koepok-Inenting te willen bekeeren of overtuigen, die even als weleer de beruchte EHRMAN, *uit de Profeten en Heilige Schriften willen bewijzen dat de Vaccine de* Antichrist *is, en wat des meer zij* (*), *want dit zoude gelijk staan met den moor te willen wasschen.*

(*) A coup sur," zegt HUSSON, « On peut soupçonner des pareils hommes attaqués de démence, à moins qu'on préfère les considérer comme des mauvaises copies du fanatique MASSEY, qui soutenait en chaire que *le diable avait greffé la petite vérole sur* JOB.

Dit geschrijf is derhalve ingerigt voor hen, welke minder in de gelegenheid zijn geweest, zich van alle de omstandigheden en voorwaarden, welke de vaccinatie vergezellen en die dezelve vordert, te kunnen doordringen, gevolgelijk in eenigen twijfel schijnen te verkeeren, welken ik meermalen meen opgemerkt te hebben, door de aanbeveling van de kunstbewerking, welke wij bedoelen, na een zeker getal jaren te herhalen, hetgeen geheel noodeloos is, gelijk wij in dit werkje ook zullen betoogen.

Mijn voornemen is hoofdzakelijk geweest, in deze bedenkingen, de voornaamste tegen de vaccinatie aangevoerde bezwaren, te wederleggen, derzelver nietigheid te doen inzien, en dat bijzonder op natuur- en ziektekundige gronden; benevens alle de voorwaarden aan te wijzen welke de meermalen genoemde kunstbewerking vordert, omdat in het niet of onnaauwkeurig vervullen dier voorwaarden, alleen de reden van het mislukken van het zedelijk doel der Koepok-Inenting moet gezocht en gevonden worden, gelijk, zoo ik meen, uit deze bedenkingen zal blijken. Ik

heb derhalve ongelijksoortige zaken moeten behandelen, waardoor eene regelmatige verdeeling van het onderwerp mij als ondoenlijk is voorgekomen.

Ik heb ook van de Inenting der natuurlijke menschenpokken gewag gemaakt, omdat dezelve, wat het geschiedkundige betreft, met het onderwerp, en de aanleidende redenen tot de beproeving van de Inenting der koepokstof, in plaats van die van de menschenpok, in zulk een naauw verband staat. Ik meen derhalve te mogen beweren dat uit de Inenting (inoculatio) *het denkbeeld van de Koepok-Inenting* (vaccinatio) *geboren is.*

Ik ben ook in eene schijnbare herhaling van zaken vervallen met betrekking tot den oorsprong van de koe- uit den menschenpok, want van bladz. 18 tot bladz. 29, betoog ik voornamelijk dat de enting van eene zoo in hare uitwerkselen bekende dierlijke ziektestof in 's menschen ligchaam niets onteerends voor de menschelijke natuur kan opleveren, terwijl ik op bladz. 85 betoog, dat het plaatsvervangend vermogen van de koe- voor de menschenpok niet anders kan verklaard worden, dan uit de identiteit dier pokken.

Wat aanbelangt de beschrijving van het beloop van de ware koepok, daarin heb ik de beschrijvingen van PEARSON *en* WOODVILLE, *doch voornamelijk die van* HUSSON *gevolgd, omdat mij na herhaalde naauwkeurige waarnemingen, door mij zelven dag voor dag gedaan en nagegaan, de waarheid dier beschrijving op weinige uitzondering na, standvastig gebleken is, en de waarheid in dezen voorzeker één en éénig zijnde, heb ik dien Schrijver aangaande dat onderwerp tot rigtsnoer genomen, terwijl alle andere door mij behandelde zaken bij geenen schrijver, van eenige bekendheid in diervoege voorkomen. Ik meen ook de besmetting in het algemeen, en de koepokbesmetting in het bijzonder, uit een physiologisch en pathogenisch gezigtspunt beschouwd te hebben, als geen schrijver tot nog toe gedaan heeft.*

Dan wat hier ook van zij, ik hoop slechts welwillendheid bij den lezer te ontmoeten en eenigzins de voetstappen te mogen drukken van die vaderlandsche Geneeskundigen, welke de grondzuilen van de Koepok-Inenting op onzen bodem gevestigd hebben, en tot verdere optrekking des gebouws

roemrijk hebben medegewerkt; en als zoodanig zij het mij geoorloofd, onder anderen, met eerbied de namen te noemen van wijlen den beroemden Rotterdamschen Geneesheer L. DAVIDS, *van wijlen den beroemden Delftschen Geneesheer* A. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, *van wijlen den beroemden Hoogleeraar* E. J. THOMASSEN à THUESSINK, *van wijlen den beroemden Amsterdamschen Geneesheer* C H. à ROY, *van den beroemden Haagschen Geneesheer* ONTYD, *welke eerbiedwaardige mannen daarenboven allen rusteloos hebben medegewerkt, om in ons vaderland die eigene zelfstandige geneeskunde te onderhouden, welke onze Vaderen zoo eervol kenschetste, en daardoor voorzeker ook niet alleen de achting van alle vaderlandsche Geneeskundigen overwaardig zijn, maar tevens als hoogst navolgenswaardige voorbeelden, zoo ik meen, door ons dienen betracht te worden.*

DRUKFEIL.

Bladz. 27, regel. 16, staat: *in den omgang*; lees: *en de omgang.*

OVER DE LOTGEVALLEN VAN VELE UITVINDINGEN, ONTDEKKINGEN, LEERSTELSELS EN LEERINGEN, MET TOEPASSING OP DE KOEPOK-INENTING.

Een ieder, welke met de geschiedenis der wereld bekend is, weet met hoe veel vervolging, verbittering, haat, afgunst en kwade trouw, nieuwe uitvindingen, ontdekkingen, leerstelsels, leeringen, nieuwe denkbeelden, enz. enz. in alle vakken van wetenschap, steeds vervolgd, aangevallen en bestreden zijn geworden.

Een ieder weet, hoe, om het uitvinden, om het voordragen, om het verspreiden van nieuwe uitvindingen, ontdekkingen, leerstelsels of leeringen eenigen zijn veroordeeld, mishandeld of vervolgd: anderen, op andere tijden, zoodra dezelven met de beginselen der heerschende partijen overeenkwamen, schier om die zelfde uitvindingen, ontdekkingen, leerstelsels of leeringen bijna zijn vergood geworden.

In het eerste geval deed men die uitvinders, die verspreiders of ontdekkers, wijl men somtijds de waarheid schuwde, voorkomen als vermetele, hoogmoedige wezens, welke in de geheimen en

regten der Godheid wilden treden, dezelve wilden aantasten en ontheiligen. In het tweede geval wilde men die uitvinders, ontdekkers of verspreiders, dikwijls ook uit bijzondere inzigten, doen aanzien als uitverkorene, als gezegende menschen, wier uitvindingen, ontdekkingen of leerstelsels, min of meer als ingevingen der Godheid en als ten hoogste nuttig, weldadig en heilzaam voor den mensch, moesten beschouwd en aangenomen worden.

Met een woord, men kan uit de geschiedenis der menschheid ontwaren, dat de waarheid niet altijd als waarheid, en de leugen niet altijd als leugen zijn beschouwd geworden, dat is, dat de waarheid somtijds als leugen, en de leugen somtijds als waarheid is aangenomen, naarmate van de heerschende denkbeelden of leerstellingen, en de inzigten van sommigen, welke het gezag in handen hadden, en zich, tot welken prijs ook, in hetzelve zochten te handhaven, zoo wel in het Godsdienstige, Staatkundige als wetenschappelijke, alsmede ook naar mate van de uitzigten en de bedoelingen van hen, welke dit gezag zochten omver te stooten en zich van hetzelve zochtten meester te maken.

Daarom is het, boven alles eene waarheid, dat men, zoo wel ter eener als ter andere zijde, steeds met eenen wijsgeerigen twijfel, alle nieuwe uitvindingen, ontdekkingen en voornamelijk nieuwe leerstelsels of leeringen moet onderzoeken en aannemen, omdat dien aangaande ook veel is opgemerkt geworden, hetwelk noch de proef der gezonde rede, noch den toets der ondervinding heeft kunnen

doorstaan, derhalve als van zelven is verworpen of vervallen. Ik zal niet spreken van het schadelijke van het verderfelijke, noch van het bedriegelijke, hetwelke hier meermalen bij ontdekt is; dan men heeft dikwijls zich niet bepaald tot twijfelen of onderzoeken, neen: men heeft aanstonds zonder onderzoek of onderscheid somtijds het kwade, omdat het oud was (*), aangenomen of behouden, en het goede om dat het nieuw was, verworpen. Eenige voorbeelden, welke deze laatste bijzonderheid voornamelijk kenschetsen, zullen wij als nu voordragen. Namelijk voorbeelden van uitvindingen, ontdekkingen of van leerstelsels en leeringen, waarvan sommigen en de proef der zuivere rede, en de proef eener grijze ervaring hebben kunnen doorstaan, derhalve den stempel van waarheid en nuttigheid droegen, en echter hunne uitvinders of ontdekkers het leven of de vrijheid hebben gekost, aan mishandelingen hebben blootgesteld of genoodzaakt hebben derzelver vaderland te verlaten. Terwijl die zelfde uitvindingen of leerstelsels, na rijpe ondervinding en beoordeeling, voornamelijk in betrekking tot de tijden dat zij zijn voorgedragen, blijken een edel, nuttig en heilzaam doel te hebben gehad, en eene allergelukkigste leiding, strekking en uitwerking op het welzijn, en het geluk en de beschaving van den mensch in het

(*) Dit moet dan ook eenigzins de verbazing verminderen welke een ieder moet gevoelen, bij het denkbeeld, dat eerst op het laatst der vorige eeuw de pijnbank, en meer dergelijke onbegrijpelijkheden in zekere, zich noemende beschaafde landen van *Europa* zijn afgeschaft geworden.

algemeen, of van sommige volkeren in het bijzonder zouden hebben uitgeoefend, of sedert werkelijk uitgeoefend hebben.

Als het merkwaardigst voorbeeld, hetwelk dien aangaande de geschiedenis der wereld aanbiedt, zij het mij geoorloofd te herinneren, hoe de leer van onzen Heiland is, ontvangen, hoe gruwzaam die Goddelijke Stichter zelf is miskend en mishandeld geworden.

De groote en eerbiedwaardige PYTHAGORAS werd met een groot gedeelte van zijne leerlingen, vermoord, en ofschoon de reden van zijnen dood verschillend wordt opgegeven, komt het mij ontwijfelbaar voor, dat men dezelve in zijn leerstelsel moet zoeken. Immers zijne School, als ware het werd verwoest; want indien er slechts eene persoonlijke veete tegen deze Wijsgeer had bestaan, waarom dan zijne leerlingen vermoord? Men kende reeds te voren de misdadige oogmerken van POLYCRATES, omtrent dezen grooten man. Het komt mij derhalve allerduidelijkst voor, dat PYTHAGORAS ter zake zijner leer is omgebragt.

ANAXAGORAS werd om zijne leer en denkbeelden in den kerker geworpen, ter dood veroordeeld, evenwel daarna bij wijze van gratie, uitgebannen.

De wijze, ja! indien het mij geoorloofd zij, de goddelijke SOCRATES, werd veroordeeld den giftbeker te ledigen, omdat hij twee eeuwige waarheden, de éénheid van God, en de onsterfelijkheid der ziel had geleeraard. Terwijl de zonen van zijne moordenaren sedert zijne leer omhelsd hebben.

De Wijsgeer CONFUCIUS werd insgelijks om zijne leerstelling vervolgd en mishandeld.

ARISTOTELES moest, om zijne leer door EURYMEDON aangeklaagd zijnde, *Athene*, zijne school en schriften verlaten. Gelukkig nog dat zijne school en schriften aan zijnen waardigen leerling THEOPHRASTUS overgingen, waardoor zij gedeeltelijk, tot de nakomelingschap zijn overgebragt.

De latere eeuwen bieden ons betrekkelijk het onderwerp onder vele anderen nog de volgende merkwaardige voorbeelden aan.

De waarlijk groote en stoutmoedige COLUMBUS, welke door zijne genie, zulk eene verbazende en weldadige verandering in de gesteldheid der volken heeft te weeg gebragt, en onschatbare bronnen van welvaart, voor een groot gedeelte van de toenmalige bekende wereld heeft geopend, werd door den invloed zijner afgunstige vijanden met ketenen beladen.

GALILEUS, werd in zijn zeventigste jaar in den kerker geworpen, omdat hij vol hield dat de aarde om de zon en niet de zon om de aarde wentelde. Want naar de toenmalige denkbeelden, mogt wel de zon om de aarde maar niet de aarde om de zon wentelen. De eerste leer, eene leugen, was vroom en regtzinnig, de tweede, eene waarheid, was ketterij en godverloochening. Ondertusschen zal niemand, die zijn vijf zinnen volkomen bezit, kunnen begrijpen, waarom de eerste leer vromer, verheerlijkender voor het Opperwezen zal zijn dan de tweede, of in dit alles iets kunnen ontdekken dat naar Godverloochening zweemt.

De edele, de eerlijke, de deugdzame en vrome

FÉNÉLON moest om zijne denkbeelden en leeringen bittere vervolgingen verduren.

De nu reeds door ons opgegevene daadzaken, welke wij tot in het oneindige zouden kunnen vermenigvuldigen, leveren voorzeker den verstandigen mensch veel stof tot een weemoedig nadenken op.

Zonderlinge lotgevallen hebben sommige leerstelsels, en leeringen met betrekking tot de beschouwing van derzelver waarde of zedelijke hoeveelheid, van derzelver schadelijkheid of onzedelijke hoeveelheid, voor de maatschappij, bij tijdgenooten, of bij de opvolgende geslachten ondervonden. Zoo werd eerst de leer van ARISTOTELES verworpen, zijne werken door zijne tegenstanders en vijanden openlijk verbrand, daarna als algemeene grondbeginselen van alle wijsbegeerte aangenomen en als zoodanig verscheidene eeuwen, erkend. Toen evenwel RAMUS het daarna waagde tegen de beginselen en stellingen van ARISTOTELES te schrijven, werden zijne schriften gelijkerwijze verbrand, en werden nog daar en boven zij die de leerstellingen van genoemden Wijsgeer niet aannamen en omhelsden, voor ketters verklaard.

De latere geschiedenis is ook niet van dergelijke voorbeelden ontbloot. Immers DESCARTES moest zijn vaderland verlaten; omdat hij de ingeschapenheid der denkbeelden had geleeraard, om welke redenen VOET hem tevens van Atheïsmus beschuldigde, en de universiteit van *Parijs* zijne werken liet verbranden (*).

(*) Gall en Spurzheim.

Toen daarna die zelfde Universiteit de ingeschapenheid der denkbeelden had aangenomen, en LOCKE en CONDILLAC deze dwaling (*) bestreden, werden deze schrijvers op hunne beurt, voor materialisten en Fatalisten verklaard. Andere deugdzame en vrome mannen als BONNET, LINNAEUS, BUFFON, LE ROI en LAVATER zijn, om de mindere of meerdere nieuwheid hunner leerstelsels of leeringen, door afgunst, kwade trouw, domheid of huichelarij voor Materialisten en Fatalisten uitgekreten.

Zonderlinger nog biedt de geschiedenis voorbeelden aan, dat wijze mannen of door de menigte, of door bijzondere personen voor onzinnig zijn gehouden. Zoo werd de groote Wijsgeer DEMOCRITUS, door de *Abderieten* voor krankzinnig gehouden. De weergalooze Arts HIPPOCRATES, door hen verzocht, den gewaanden dwaas te bezoeken, vond dien Wijsgeer bezig met de ontleding van eenige dieren, en overtuigde zich

(†) Immers een denkbeeld, is het resultaat van eene of meerdere gewaarwordingen, welke aan het oordeel en de beoordeeling zijn onderworpen geweest. Een denkbeeld is derhalve een voortbrengsel van zamengestelde oorzaken, is gevolgelijk geene grondeigenschap of grondstof, indien ik mij aldus mag uitdrukken. Een denkbeeld is derhalve een resultaat, van eene of meerdere oorzaken of redenen. Daarom, in een' omgekeerden zin, dwaalt LOCKE, wanneer hij de ingeschapenheid van zekere grondhoedanigheden wil loochenen, als daar zijn zekere algemeene neigingen, zekere algemeene zedelijke vermogens, zekere algemeene zedelijke geschiktheden, boven en behalve die genen, welke tot instandhouding dor geslachten, of van het wezen noodzakelijk zijn, de instincten namelijk.

spoedig aan wien het nieskruid moest worden toegediend.

SOCRATES, Ja! de wijze SOCRATES, werd door sommigen zijner tijdgenooten als een ijlhoofdig mensch aangezien, en door anderen voor een' zot-wijzen gehouden.

De wijze, en boven alles, de eerlijke Wetgever SOLON, werd, toen hij de Atheners tegen de lagen van den overweldiger PISISTRATUS waarschuwde, door de menigte als in de hersenen gekrenkt aangezien, en door CROESUS voor een' dwaas geacht, om dat hij zijne rijkdommen niet bewonderde, hem daarom niet als den gelukkigste aller menschen aanzag. De geschiedenis heeft dan ook geleerd, hoe juist SOLON, het onzeker bezit van wereldsche goederen naar waarde wist te schatten. Evenwel schijnt steeds bij ons menschen, als bij voortduring een zwak te bestaan, om bij een' ander zotheid of domheid te bespeuren, wanneer deze niet in onze denkbeelden of meeningen deelt. Van daar dan ook, dat talloos heir van bedillers, (*) *quasi* Letteroefenaren, Recensenten, Kritikasters enz., enz., of die onder andere benamingen deze stelling bewaarheden.

Het was voorzeker om dat BOILEAU dit ons zwak meermalen had ondervonden, dat hij de volgende vraag deed:

D'où vient, cher Levayer, que l'homme le moins sage,
Croit toujours seul, avoir la sagesse en partage,
Et qu'il n'est point de fou qui, par belles raisons,
Ne loge son voisin aux petites maisons?

(*) *Dieu a béni leur engeance.* Zegt LAFONTAINE.

Het heeft derhalve nimmer aan voorbeelden ontbroken dat uitvinders, ontdekkers of verspreiders van nieuwe uitvindingen, ontdekkingen, leerstelsels of leeringen zijn mishandeld, vervolgd en miskend of voor *atheïsten*, *materialisten* en *fatalisten*, zijn verklaard geworden, noch aan voorbeelden dat wijze mannen door de menigte voor dwazen, zinneloozen of zotten zijn gehouden, ter zake van de door ons reeds aangestipte beweegredenen, als afgunst, dweepzucht, domheid of huichelarij enz.

Daar er natuurlijk geen krachtiger middel bestond, om de onnoozele menigte deel in het pleit te doen nemen, dan de beschuldiging van onzedelijkheid, van ongodisterij, van godverloochening en wat des meer zij, hebben afgunst en domheid, en de tegenstanders van al wat nieuw of boven hun begrip verheven was, nooit geaarzeld om van dit wapen gebruik te maken, ten einde bekwame mannen en derzelver leeringen te bekladden.

De geschiedenis der Geneeskunde is ook niet geheel van die voorbeelden ontbloot, en biedt ons als zoodanig een zeer *tragi-comisch* geval aan, immers VAN HELMONT werd in de gevangenis van den Aartsbisschop van *Mechelen* geworpen, ter zake van de uitgave eens werk, getiteld: *Magnetica vulnera curatione*. Uit welk werk de Godgeleerde Faculteit van *Leuven* afleidde, dat genoemde Schrijver N. B. de wonderwerken van CHRISTUS wilde nabootsen van ziekten door middel van den magneet te willen genezen, en

zoo doende op eene natuurlijke wijze zocht te verkrijgen, hetgeen CHRISTUS alleen door de Goddelijke magt had kunnen doen ! ! ! Verder zullen wij slechts aanstippen dat VESALIUS, VAROLI, HARVAEUS, BOERHAAVE en nog in onze dagen CABANIS en GEORGET, of zijn vervolgd, of als materialisten en fatalisten aan de menigte zijn voorgesteld. Even zoo biedt genoemde geschiedenis voorbeelden aan, dat heilzame uitvindingen en ontdekkingen hardnekkig zijn bestreden geworden. Als zoodanig zullen wij slechts opnoemen de uitvinding van den waren bloedomloop door den onsterfelijken HARVAEUS, en de inenting der natuurlijke menschenpokken, welke laatste uitvinding gedurende eene reeks van tachtig jaren een onderwerp heeft aangeboden, hetwelk door deszelfs voorstanders als ten hemel werd verheven, en door deszelfs tegenstanders als eene Godtergende onderneming in het licht gesteld.

Twee malen werd deze kunstbewerking door twee wetgevende magten, in twee voorname rijken van *Europa* bij eene wet verboden. In andere landen door sommige Gouvernementen als pligtmatig voorgeschreven.

Wanneer wij nu de gewone lotgevallen, van vele uitvindingen, ontdekkingen, nieuwe leerstelsels, leeringen en denkbeelden geschiedkundig beschouwen: Ja ! de lotgevallen van al wat nieuw, van al wat boven een dagelijksch begrip verheven is, moet men dan al niet aanstonds gevoelen, dat de koepok-inenting tegenstanders zoude vinden.

Evenwel heeft die kunstbewerking, als door de

natuur aangewezen zijnde, en nimmer verschijnselen aanbiedende, welke het menschelijk leven of gezondheid bedreigen, nooit die uitgebreide verscheidenheden in denkbeelden omtrent hare zedelijke hoeveelheid of waarde aangeboden, als wel van hare oudere zuster, de inenting der natuurlijke pokken, is opgemerkt geworden.

Het heilzame, het nuttige en het geheel onschadelijke dier bewerking is te in het oogloopende, te duidelijk, dan dat men tegen dezelve eenen eenigen ziektekundigen grondregel, daadzaak of waarneming heeft kunnen aanvoeren, zoodat ook hare tegenstanders niet dan van het wapen van dweepzucht en kwade trouw hebben kunnen gebruik maken. Zij hebben ook geene Gouvernementen kunnen aanzetten, bedoelde bewerking te verbieden. Integendeel hebben verschillende Regeringen dezelve door alle mogelijke doelmatige middelen helpen bevorderen. Veel heeft hier voorzeker aan toegebragt de meerdere beschaving, even als dat de meer algemeene aanwending der koepok-inenting juist in een tijdperk heeft plaats gegrepen, dat fanatismus, willekeurige heerschappij, en de liefde voor het oude eenen geweldigen schok ondergaan hadden; ik bedoel op het laatst der afgeloopene en in het begin der tegenwoordige eeuw.

Echter ziet men nu en dan nog eenige bestrijders der koepok-inenting optreden, welke zich, of door *paradoxen* of door dweepzucht eenen naam zoeken te maken, door den helderen horizont der koepok-inenting te willen verduisteren.

Doch hunne pogingen zijn vruchteloos, de waarheid heeft zich reeds den weg gebaand.

Wanneer wij de lotgevallen van eenige uitvindingen of ontdekkingen enz., enz., hebben medegedeeld, willen wij geenszins daaruit afgeleid hebben, dat men alle voorgedragene nieuwe uitvindingen, ontdekkingen, leerstelsels of leeringen, niet met eene benoodigde voorzigtigheid, noch met een' noodzakelijken wijsgeerigen twijfel zoude moeten aannemen en onderzoeken, bevorens men aan dezelven zijn vertrouwen mag schenken; voornamelijk zijn deze bedenkingen waar, ten opzigte van alle Godsdienstige of Staatkundige nieuwheden.

Men moet vooral met betrekking tot nieuwe leerstelsels of leeringen het oogmerk, het doel van de uitvinders of verspreiders dier leerstelsels of leeringen zoeken op te sporen, en te doorgronden, en men zal al spoedig ontdekken, waaraan men zich te houden hebbe. Aan den anderen kant moet geen uitvinder of ontdekker, in welk vak ook van wetenschap, zich bekommeren over het oordeel zijner tijdgenooten, wanneer hij weet dat zijne bedoeling zuiver en zijne ontdekking op waarheid en ondervinding gegrond is, en die ontdekking geene strekking heeft, om de bestaande rust der maatschappij op eenige wijze te verstoren. Even zoo min mag een Schrijver zich storen aan het geschrijf van namelooze kritikasters en bedillers, welke tot eigen werk onbekwaam, in het duister dat van een' ander aanblaffen, geenszins om de waarheid te zoeken, maar

wel om aan hunne bedilzucht, of magteloozeaf-gunst bot te kunnen vieren. Evenwel is eene wetenschappelijke en deskundige beoordeeling zeer aan te prijzen, omdat, zoo doende, uit den schok der denkbeelden het licht vonkelt, gelijk een beroemd schrijver zegt, en niemand wanen kan of mag, dat zijn werk volmaakt is. Echter moet hier, in het voorbijgaan, ook bij opgemerkt worden, dat de kritiek gemakkelijk maar de kunst moeijelijk is.

Als wij nu van deze beginselen uitgaan, het doel, het oogmerk van den ontdekker en de voorstanders der koepok-inenting als voorbehoedmiddel tegen de natuurlijke menschen pokken, nagaan, zullen wij als van zelven ontwaren, dat niet dan hoogst menschlievende inzigten en bedoelingen in dezen werkzaam zijn geweest. De tegenwoordige voorstanders der koepok-inenting hebben insgelijks niets dan het belang der menschheid op het oog. Niemand zal hierin eenige bijoogmerken noch kwade bedoelingen kunnen ontdekken.

Daar en boven wie zal zoo ongelukkig kunnen zijn, te vooronderstellen, dat zoo vele Gouvernementen, zoo vele beroemde mannen, zoo vele Geneeskundigen, zoo vele Godgeleerden strafwaardig of ligtzinnig zouden zamenspannen, om het leven van het schuldelooze wicht, schier bij deszelfs komst op deze wereld moedwillig of ligtvaardig te verstoren of in de waagschaal te stellen, door de koepok-inenting aan te raden, indien niet door eene rijpe ondervinding en over-

tuiging het goede, het onschadelijke dier bewerking hun gebleken was.

Neen! de inenting der koepokken is niet door hen voorgestaan, dan na dat een rijp, bedaard en onbevooroordeeld onderzoek en bevinding, hun het onschadelijke het heilzame en onschatbare dezer kunstbewerking heeft doen kennen. Eene ondervinding van schier eene halve eeuw heeft dan ook alreeds haar zegel op deze ontdekking gedrukt, en ofschoon men steeds voorbeelden heeft opgemerkt, dat zij, welke de bewerking der koepok-inenting ondergaan en bij wien de koepokken zich min of meer voldoende ontwikkeld hebben, evenwel daarna door de natuurlijke menschen-pokken zijn aangetast geworden bewijst zulks in geenen deele het doel- of nuttelooze dezer bewerking, maar wel dat, of die kunstbewerking geenzins met alle die voorzorgen en voorwaarden is volbragt als dezelve vordert, of wel dat onze wetenschap, of onze kennis betrekkelijk dit onderwerp, nog niet tot die volkomenheid is gestegen als de aard der zaak vereischt. Evenwel is het zeker en waar, dat ofschoon weinigen het nut dezer bewerking dan niet hebben mogen ondervinden, duizenden integendeel derzelver heilzame uitwerking of beschermend vermogen hebben mogen genieten. Is dit niet reeds eene weldaad voor de menschheid? Waarom verlangt men in dezen aanstonds de volmaaktheid? Komen niet alle menschelijke uitvindingen en ontdekkingen trapsgewijze tot voldoende rijpheid? Vinden wij nu reeds niet voldoende stof tot dankbaarheid aan

het Alvermogen? Welke menschelijke zaken of wetenschappen zijn onfeilbaar en kunnen de proef der volmaaktheid doorstaan? Wie onzer ontkent dat de Peruviaansche bast (de kina) eene koortsdrijvende kracht bezit, evenwel, wie onzer heeft dezelve onder schijnbare gepaste aanwijzing niet zien falen? Is zulks met vele andere zoogenaamde specificke middelen, niet meermalen het geval? Is het niet hoogst waarschijnlijk, dat er nimmer eenig middel zal bestaan, hetwelk niet onder zekere invloeden of omstandigheden zijn doel zal missen? Waarom wil men dan de volmaaktheid, de onfeilbaarheid bij de koepok-inenting vorderen? Gesteld er werden slechts tachtig ten honderd door de koepok-inenting voor de natuurlijke menschen-pokken gevrijwaard? Is dan de uitkomst nog niet allergelukkigst, allerheerlijkst? Stellen wij ons slechts de martelingen, de folteringen van vele poklijders voor oogen: waarom, ik herhaal het, verlangt men hier de volkomenheid? moet men om eenige mislukte pogïngen, duizenden welgeslaagde en gelukkige uitkomsten, veronachtzamen of nalaten? Ik zal nog niet eens spreken van de zoo zigtbare vermindering der pokepidemiën, in betrekking tot het getal der slagtoffers welke men plagt waar te nemen, voor de invoering der koepok-inenting. En ik ben overtuigd, dat wanneer noch de dweepzucht, noch de domheid van sommigen, zich tegen eene algemeene voortdurende koepok-inenting verzet had, men hier omtrent nog veel gunstiger opmerkingen zou hebben kunnen maken.

Is het daar en boven niet allernatuurlijkst, niet *a priori* te denken, dat er mislukte pogingen bij de koepok-inentingen moeten plaats grijpen? Immers een ieder vaccineert, dat is een ieder kent en doet werktuigelijk de kunstbewerking; dan het *intellectuële* en het *moreele* dier bewerking wordt dit wel genoegzaam gadegeslagen? Zijn allen welke vaccineren, dienaangaande wel met de noodige natuur- en ziektekundige kennis voorzien? Alle voorwerpen worden zonder onderscheid en aanzien werktuigelijk gevaccineerd op onbepaalde leeftijden, in onbepaalde saizoenen: heeft hierbij, ik herhaal het, wel altijd de noodige omzigtigheid, de noodige voorwaarde en opmerking met betrekking tot de eigendommelijke, en tijdelijke gesteldheid van het voorwerp plaats? heeft men wel genoegzaam gadegeslagen, of bij de gevaccineerden, wel die soortelijke koortsaandoeningen hebben plaats gehad, welke ook tot voorbehoeding der natuurlijke pokken min of meer schijnen gevorderd te worden om met eenige zekerheid te kunnen besluiten? Heeft men wel genoegzaam opgemerkt, of het ingeënte voorwerp niet met herpetische, scrophuleuse, dartreuse stoffen of scherpten, enz. enz. behebt is? daar de ondervinding geleerd heeft dat deze en andere huidziekten de werking van de koepokstof of belemmeren, of vernietigen. Kan het dan wel anders zijn, aangezien, vooral in groote steden de klier- en huidziekten menigvuldiger bestaan dan men gewoonlijk denkt, of er moeten om die

redenen alleen, reeds mislukte pogingen opgemerkt worden. Dan wat bewijst dit? Immers niets anders, dan dat men de voorwaarden, welke de koepok-inenting vordert, niet in het oog heeft gehouden. Bestaat er eene eenige zaak welke altijd onvoorwaardelijk goed is? Immers neen: daarom zullen dan ook eenige mislukte uitkomsten geenszins kunnen bewijzen, dat de koepok-inenting voor den mensch niet een waar geschenk des hemels is, al draagt dan het resultaat dier bewerking nog niet den stempel der volmaaktheid. Bestaat er geene gegronde en regtmatige hoop, dat men, door den tijd, door de ondervinding, door de vereenigde pogingen van alle menschlievende artsen, tot een meer gewenscht resultaat zal kunnen geraken? Laat ieder onbevooroordeéld mensch nu reeds het getal der gevaccineerden, met het getal dier genen, welke dezes ondanks, door de natuurlijke menschen-pokken zijn aangetast geworden, vergelijken, en hij zal verbaasd zijn over het gering getal der zulken in vergelijking en in verhouding tot het geheel der gevaccineerden. Het is niet alleen om de reeds aangevoerde redenen, dat er met betrekking tot de koepok-inenting, zich omstandigheden moeten voordoen, waarvan de kwaadwilligheid of domheid gebruik kan maken, om deze heilzame kunstbewerking bij de onnoozele menigte in een kwaad daglicht te stellen, maar men heeft het nog daarenboven willen doen voorkomen, als waren de natuurlijke menschen-pokken noodzakelijk voor de ontwikkeling van den mensch, en een allernood-

zakelijkst zuiverings-*proces*. Deze vooronderstelling te wederleggen zoude voorzeker eene dwaasheid zijn. Daarenboven heeft men nog tot nadeel der koepok-inenting aangevoerd dat de inenting in het menschelijk ligchaam van eene ziektestof van een redeloos dier, Godtergende, en de menschelijke natuur onteerende was.

Men ziet, als wij alle deze tegenwerpingen opmerken; dat het deels met deze ontdekking gaat, als het met vele anderen gegaan is, en men steeds van dezelfde wapenen gebruik maakt; zoodat men gevolgelijk met SALOMO wederom mag zeggen, dat er niets nieuws onder de zon is.

Welke vernedering inderdaad, gelijk sommige willen, kan er voor den verstandigen en nadenkenden mensch in gelegen zijn, dat hij eene bepaalde ziektestof overneemt, welke proefondervindelijk geheel onschadelijk is, en dat van een dier, hetwelk voor den mensch zoo allernuttigst, zoo allerbelangrijkst is, hetwelk zich slechts met het grashalmpje voedt, wiens vleesch wij eten, wiens zuivel wij gebruiken, om zich tegen eene der vreesselijkste ziekten te waarborgen, welke wij kennen.

Is de nuttige koe niet zelfs een geschenk der Godheid, doet zij niet duizenden menschen leven, welke schier geheel alleen in haar, hun bestaan vinden? Wordt aan dezelve niet bij de Brachmanen, en andere natuurvolken, eene bovenmenschelijke eer bewezen, en alhoewel zulks dan ook ten onregte moge zijn, ziet men hier het

natuurgevoel, ten opzigte van dit voor den mensch zoo allernuttigst dier spreken.

Geen redelijk mensch zal derhalve kunnen inzien, dat door de inenting der bedoelde dierlijke stof, ter voorbehoeding eener afschuwelijke ziekte, welke soms den menschelijken vorm ontaardt, de ligchamelijke of de zedelijke mensch reden kan vinden, welke zijne natuur zouden vernederen of onteeren. Te meer nog omdat het ziektekundig bewezen is, dat eenige ziekten zich van den mensch op het dier en van het dier op den mensch overplanten, en zij gevolgelijk eenige ziekten onderling gemeen hebben, of liever in dit opzigt gelijkaardige ligchamelijke gesteldheid, voorbeschiktheid en ontvangvatbaarheid, voor gelijkslachtige ziekten bezitten. (*) Zoo besmet het schurft van het paard, van het varken, van den hond enz., somtijds den mensch. Zoo deelt de mensch somtijds zijn *rhu-*

(*) Zie hier wat de Hoogleeraar REQUIN in zijne beoordeeling van het werk over de huidziekten van den beroemden ALIBERT, betrekkelijk ons onderwerp aanvoert: *le Professeur de Saint-Louis* (ALIBERT) *fait même quelques excursions dans la pathologie vétérinaire pour éclairer la pathologie humaine: c'est ainsi que, dans l'histoire des aphthes ou ophlyctides, il rappelle les épizooties aphtheuses, dont* BUNIVA *et* SAGAR *nous ont laissé de curieuses descriptions. Il étudie le charbon, non seulement dans l'homme, mais aussi dans les animaux, d'où il provient la plûpart du temps, pour exercer ensuite sur notre espèce ses horribles ravages. Il nous montre cette dermatose eczémateuse chez le cheval, l'âne, le boeuf, la brebis, et jusque chez les volatiles, chez les oies, par exemple. La variole clavelée, cette écrouelle des animaux domestiques, la gale pécorine, etc. nous démontrent qu'il existe entre les maladies de l'homme et celles des animaux la plus grande analogie."*

matismus aan den hond en andere dieren mede. De hondsdolheid draagt zich, bijzonder gelijkslachtig in verschijnselen, van den hond op den mensch, en van den mensch op den hond, op den wolf en op vele andere dieren over, zoo brengt men de pok van de koe op den mensch, op het paard, op den kameel, op de geit en den ezel over, en zoo omgekeerd. Terwijl de koepok zelve niets anders dan de gewijzigde menschenpok is, welke oorspronkelijk van den mensch aan de koe is medegedeeld, hetgeen ons uit de volgende bedenkingen, zoo wij meenen, ten dnidelijkste zal blijken. Want, ofschoon het aan weinigen of geenen heeft mogen gebeuren, de natuurlijke menschen-pokken aan de koe onmiddellijk of middellijk te hebben kunnen mededeelen, ontbreekt het echter niet geheel aan schrijvers, welke getuigen, dit resultaat verkregen te hebben. Het is waar, vele andere getuigen die uitkomsten niet te hebben kunnen verkrijgen, en hunne pogingen dien aangaande steeds te hebben zien mislukken; waaruit men echter niet zal kunnen besluiten dat de koepok met de menschenpok niet *identisch* is, omdat wij al de voorwaarden tot die besmetting niet volkomen kennen.

Den verdienstelijken Hoogleeraar NUMAN mogt het eerst niet gelukken de mokstof op den mensch over te brengen, evenwel slaagde hij daarna hierin op eene allezins voldoende wijze. Daarom mogen wij ook verwachten, dat, ofschoon genoemde Hoogleeraar Dr. SONDERLAND'S proeven her-

halende, niet heeft mogen slagen de menschen-pok aan de koe mede te deelen, hij, bij nadere proefnemingen, eene gelijke uitkomst zal verkrijgen; als bij zijne latere proefnemingen met de mokstof het geval geweest is, ten minste achten wij hiertoe de mogelijkheid te bestaan. Dan wat hier ook van moge zijn, meenen wij op ziektekundige gronden, de identiteit dier pokken te kunnen betoogen. Bij voorbeeld: de bloote vergelijkende beschouwing van de koe- met de menschenpok doet het ongelijksoortige ten duidelijkste zien, als zijnde van laatstgenoemde pok meestal onderscheiden door eenen karakteristicken indruk in het middelpunt, welke indruk evenwel bij sommige natuurlijke menschen-poksoorten meermalen wordt waargenomen, waaruit bij mij de overtuiging voortvloeit, dat dit soort aan de koe is medegedeeld geworden. Doch voornamelijk door eenen grooten rooden ontstekingachtigen ring (*aureola*), welke dezelve omringt en omgeeft. Zij onderscheidt zich verder van de menschen-pok in algemeene hoedanigheden, 1°. door eene plaatselijke uitbotting, welke zich voor het menigvuldigst, althans bij den mensch, bepaalt tot de plaatsen, waar de stof wordt ingeplant, 2°. door het verlies van haar besmettend vermogen, door middellijke aanraking; zij kan zich derhalve op den mensch niet voortplanten, dan door inenting van hare stof, of door onmiddellijke aanraking, terwijl de menschen-pok zich voor het menigvuldigst door middellijke aanraking, dat is door inademing van de kiem overplant.

Evenwel zijn er ziektekundige voorbeelden voorhanden dat de inenting der koepokstof meerdere uitbottingen heeft te weeg gebragt, dan op de plaatsen der inenting, namelijk bij den mensch; want bij verschillende diergeslachten welke met koepokken besmet zijn geworden wordt zulks meermalen waargenomen; echter openbaren zich de pokken bij de koe voor het menigvuldigst aan de uijers en spenen, somtijds op andere min of meer met haar begroeide deelen; bij het paard slechts alleen aan de pooten of dijen, of wel op de plaatsen, waar de stof kunstmatig is ingebragt, hetgeen overigens bij de andere dier-geslachten, welke de vatbaarheid tot de besmetting dezer pokken bezitten, insgelijks het geval is. Welke eigenschap derhalve aan deze soort van pokken (de koe- en de mokpok) eigen schijnt te zijn geworden, en die eigenschap blijft aankleven bij derzelver overdragt op den mensch.

De mindere talrijkheid of de plaatselijke uitbotting der koepok, meenen wij te mogen beschouwen als eene noodzakelijke behoefte van hare meerdere uitgebreidheid en ontstekingstoestand, welke haar eigen is en haar vergezelt, maar door eene koepok meerdere persoonlijke uitwerking voortbrengt dan menigvuldige menschenpokken, even als door dien zij haar middellijk aanstekend vermogen verloren hebbende, gevolgelijk enkel door onmiddellijke aanraking besmettelijk zijnde, de eigenschap van vele dergelijke ziekten verkregen heeft, om tot enkele plaatsen te doen bepalen.

Laat ons nu verder de beide poksoorten uit een physisch oogpunt beschouwen, ten einde daaruit derzelver gelijkslachtigheid te betoogen.

Door den standvastigen middelpuntsindruk is de koepok iets platter en breeder dan de menschenpok. Wanneer men kunstmatig het middelpunt van de menschenpok indrukt, zal men zich hiervan aanstonds kunnen overtuigen, even als bij dat soort van menschenpokken, welke dien indruk aanbieden. De paarl- of matzilverkleur is aan beide pokken eigen, met uitzondering van den indruk der koepok.

Dan wanneer men de innige bewerktuiging dier beide pokken naauwkeurig onderzoekt, en daar bij derzelver ontwikkeling, beloop en afloop gadeslaat, zal het gelijkslachtige ten duidelijkste blijken, ten dien einde is het noodzakelijk, dat men dag voor dag en eene koepok en eene menschenpok met het lancet onderzoeke, als wanneer men bevinden zal, dat zoowel bij de eene als bij de andere pok dezelfde vastheid van weefsel, dezelfde uitzetting en spanning van de lagen en cellen van het *corpus reticulare* gevonden worden. Door welke uitzetting en spanning die eigenaardige parel- of matzilverkleur de menschenpok en den ring (bourelet) der koepok wordt medegedeeld. Bij beide poksoorten is de stof in celholten bevat. Verliest op denzelfden dag of ouderdom, deszelfs helderheid of doorschijnendheid, wordt respectivelijk op dezelfde dagen troebel, melkachtig en etterachtig. Het ontstekings-tijdperk der beide poksoorten eindigt op en met den elfden dag. Zij hebben van

den negenden tot en met den tienden dag derzelver volkomenste rijpheid en uitgebreidheid verkregen, laten op denzelfden ouderdom hunne rooven afvallen. Terwijl alle andere pokken zoowel gewijzigde menschen-, als onware koepokken, spoediger en nooit zoo gelijkmatig derzelver loop volbrengen, en nooit zoo lang, somtijds in het geheel niet, derzelver vochten in cellen besloten houden, maar integendeel dikwijls dezelven abces- of zaksgewijze inhouden. Beide pokken laten een volkomen gelijkaardig likteeken na, vooral die menschen poksoort, welke insgelijks eenen indruk aanbiedt; alleen in uitgebreidheid verschillende, daar integendeel alle andere onware, of gewijzigde zoo koe- als menschenpokken, slechts een oppervlakkig, of somtijds een diep uitgebreid likteeken, als van eene gewone verzwering nalaten, en sommige gewijzigde menschenpokken, dikwijls verhevenheden, welke boven de oppervlakte der huid uitkomen, aanbieden. In weinige gevallen hebben de likteekenen van sommige gewijzigde pokken eenige overeenkomst met die der ware pokken, alhoewel bij een naauwkeurig onderzoek en vergelijking het verschil nog zeer groot is, en derzelver ongelijkaardigheid zich ten duidelijkste laat opmerken.

De menschenpokken en de koepokken ontwikkelen zich vrij standvastig, regelmatig en trapsgewijze, van het oogenblik af dat zij zich op de huid vertoonen. Terwijl gewijzigde menschenpokken en onware koepokken respectivelijk, schier geheel onregelmatig in derzelver ontwikkeling, beloop, af-

loop en uitgebreidheid zijn, zoodat zich deze pok schijnt te ontwikkelen, terwijl geene reeds tot eene volkomene rijpheid is gekomen, en eene andere reeds eene gevormde roof aanbiedt. Deze pok, alhoewel geheel rijp zijnde, is zeer klein, terwijl een andere veel grooter en uitgebreider is, en alhoewel men hieromtrent wel iets dergelijks bij de echte menschenpokken ontwaart, is evenwel in het laatste geval het respective verschil nimmer zoo groot.

Met de koepokken, welke steeds door kunstmatige besmetting verwekt worden, gebeurt het wel, dat sommige pokken door het vroeger of later aanslaan of ontwikkeling der besmetting zich niet gelijktijdig openbaren, of gelijktijdig opkomen; dan van het oogenblik dat zij zich voordoen, volbrengen zij steeds regelmatig haren loop, hetgeen met de andere en onware soorten nimmer, althans zelden, het geval is.

Er bestaat derhalve geen poksoort, welke zoo veel overeenkomst met de eigenlijke menschenpok aanbiedt, dan de koepok, met betrekking tot de innerlijke bewerktuiging, de ontwikkeling, het beloop, den afloop en het resultaat. Immers de koepok vervangt de menschenpok, of voldoet voor dezelve en alzoo omgekeerd. Het onderscheid bestaat derhalve voor het grootste gedeelte in de hoeveelheid, en dit wordt, in zekere opzigten, door de meerdere werking en uitgebreidheid der koepok vergoed, gelijk wij reeds opmerkten. Laat ons nu onze pathogenische en pathologische beschouwingen verder voortzetten.

Het is onbetwistbaar dat de overgang van de menschenpok op de koepok eene zeer groote verandering van soortelijkheid aanbiedt, hetgeen dan ook de waarschijnlijke reden oplevert, waarom men niet eerder op het denkbeeld gekomen is, de koepok voor eene soort-verandering van de menschenpok te begroeten, te meer dan ook nog, dat dezelve nimmer tot hare oorspronkelijke soort terug keert, wanneer dezelve weder op den mensch wordt overgeplant. Dan behalve dat de ziektekunde ons meer soortgelijke voorbeelden aanbiedt, mogen wij zulks misschien ook zoeken in het respectief en overgroot verschil hetwelk er tusschen het huidorgaan van den mensch en dat van de verschillende diergeslachten wordt opgemerkt, even als in het verschil van voedsel, waar van de mensch en het dier respectivelijk gebruik maken. De mensch immers een alles-eter *omnivorus* zijnde, bepalen de dieren, welke de vatbaarheid voor de koepokken bezitten, zich schier tot eene voedselsoort: voornamelijk de koe. Alhoewel de soortverandering van de menschenpok en de koepok onbetwistbaar de grootste verscheidenheid aanbiedt, blijft evenwel de koepok de eigenschap behouden, zich eenigzins naar de verschillende dier-geslachten te kunnen wijzigen, zoowel in uiterlijk aanzien als hoedanigheden. Immers van de koe op het paard overgebragt, stelt zij de mokpok daar, schijnt iets minder sterk van werking te zijn, en neemt nog minder plaatsen tot uitbotting in. Van het paard wederom op de koe, of wel op den mensch overgeplant, heeft men meenen te bespeuren, dat de

stof iets werkzamer was. Bij de koe schijnt de ontwikkeling en het beloop der pok iets langzamer, bij het paard nog langzamer dan bij den mensch, hetgeen waarschijnlijk in het respectief verschil der huid zal opgesloten liggen.

Bij den mensch en bij de koe neemt men gedurende het ontstekingstijdperk dikwijls reactieverschijnselen waar, welke men bij het paard nog niet heeft waargenomen.

Van de koe op den mensch overgeplant, verliest bedoelde pok nog de hoedanigheid, gelijk wij reeds opmerkten, van zich door middellijke overplanting te kunnen mededeelen, terwijl zij bij de koe niet geheel en al die eigenschap schijnt verloren te hebben, omdat men dezelven *epizotisch* heeft waargenomen, in den omgang der verschillende dierkudden, van zoodanigen aard niet schijnt te zijn, dat zij uitsluitelijk door onmiddellijke aanraking wordt overgebragt; gevolgelijk ook door derzelver uitvloeisels zich onderling de pokken schijnen te kunnen mededeelen, terwijl alle andere diergeslachten, behalve misschien het paard, van de koepokken niet aangetast worden, dan door kunstmatige besmetting.

Laat ons dus besluiten, dat, alhoewel het verschil tusschen de menschenpok en de koepok de grootste verscheidenheid aanbiedt, de laatstgenoemde pok nog de vatbaarheid, of eigenschap blijft behouden, verschillende wijzigingen te kunnen aannemen, en het verschil tusschen de koe- en mokpok echter zoo aanzienlijk is, zoodanig zelfs, dat wanneer, door overplanting van laatstgenoemde

pok op de koe of op den mensch, de gelijkaardigheid dier beide pokken zich niet zoo duidelijk had doen kennen, men nimmer de mokpok voor eene koepoksoort zoude aangezien hebben. Dat het even zoo gelegen is, alhoewel met eene mindere verscheidenheid, met de overbrenging van de koepok op andere diergeslachten en zoo omgekeerd. Ontwijfelbaar blijft derhalve de koepok voor verdere wijzigingen vatbaar, en doet ons derhalve niet onduidelijk de waarschijnlijkheid van de verandering der menschenpok in de koepok gevoelen. Laat ons nu hierbij voegen de gelijkheid van resultaat, gevolgelijk gelijkheid van geslacht. Bij voorbeeld, wanneer de mensch de natuurlijke pokken met algemeene uitbotting heeft doorgestaan, is hij niet meer vatbaar, om met de koepok of met de mokpok besmet te kunnen worden. Zoo omgekeerd is de mensch, welke met de ware koepokken behebt is geweest, niet meer vatbaar om door pokken met algemeene uitbotting aangetast te kunnen worden. Deze pok voldoet derhalve voor genen.

Het paard, de koe, de ezel, de kameel en andere dieren welke eenmaal of met de mok of met de koepok zijn besmet geweest, zijn insgelijks niet meer vatbaar genoemde mok- of koepokbesmetting te kunnen ontvangen. Niemand zal hier derhalve gelijkheid van resultaat, derhalve gelijkheid van middel kunnen loochenen.

Zonder hierbij in de waarde of omstandigheden van bewerkte proefinentingen als anderzins te willen treden, omdat derzelver resultaten geheel verschillende zijn verkregen, door gelijkachtingwaar-

digen proefnemers, en men zich waarschijnlijk wel zal hebben overtuigd, dat de koeijen, waarop de proeven genomen werden, niet te voren de koepokken reeds gehad hadden, komt het mij echter uit den aard der zaken, even als uit den aard eener ware *pathogenie* onwederlegbaar voor, dat de koepok niets anders dan eene gewijzigde of eene soortverandering der menschenpok is.

Dan wat hier ook van wezen moge, is het echter zonder tegenspraak beslist, dat eenige ziekten, zich van den mensch op het dier, en van het dier op den mensch overplanten, zonder dat zulks ter zake van menschelijke bedoelingen of inzigten plaats heeft, derhalve in de overeenkomst der menschelijke met de dierlijke bewerktuiging moet gezocht worden, zonder dat de mensch voor zich zelven, hier voor iets in is, en dit derhalve in den wil van den Schepper des Heelals opgesloten heeft gelegen. Om welke redenen ik dan ook niet kan begrijpen, waarom en waarin er iets onteerends, iets vernederends voor de menschelijke ligchamelijke natuur zoude bestaan, of zoude gelegen zijn, de koepok door middel van inenting aan den mensch mede te deelen, ter voldoening voor de menschenpokken met algemeene uitbotting, omdat de ondervinding van eeuwen reeds bewezen had, dat zij, welke door eene, van hunnen wil onafhankelijke besmetting dier pokken, dat is op eene toevallige wijze, werden aangedaan, hoegenaamd geene gevaarlijke verschijnselen aanboden, en daarenboven van de natuurlijke menschenpokken verschoond bleven. Wij zullen dan ook in het verder beloop

van dit geschrijf aantoonen, dat de mededeeling der koepokbesmetting door de natuur is aangewezen, en door den mensch slechts van toepassing is gemaakt, derhalve in den eigenlijken zin des woords geene menschelijke uitvinding is.

Als slotsom van het verhandelde in deze bedenkingen meenen wij de navolgende gevolgtrekkingen te kunnen afleiden.

1° Dat vele menschelijke ontdekkingen, uitvingen, leerstelsels of leeringen, of derzelver ontdekkers, uitvinders of verspreiders min of meer zijn bestreden, veracht of gedoemd, verjaagd, gebannen of mishandeld zijn geworden, en eenige zulks met het leven hebben moeten boeten.

2° Dat eenige ontdekkingen, uitvindingen, leerstelsels en leeringen, op sommige tijden als valsch, als onwaar zijn veracht, vervolgd of gedoemd geworden en op andere tijden wederom als waar en opregt, als weldadig, nuttig en heilzaam zijn aangeprezen en aangenomen.

5° Dat het in de Geneeskunde ook aan dergelijke voorbeelden niet heeft ontbroken: de uitvinding van den bloedomloop en de inenting der kinderpokken onder anderen getuigen hiervan. Men zou derhalve met de geschiedenis onbekend moeten zijn om niet reeds a priori te hebben kunnen betoogen, dat de koepok-inenting zich in hetzelfde geval zoude bevonden hebben.

4° Dat daarom ieder uitvinder, ontdekker van leerstelsels of leeringen zich deze tegenheden moet getroosten, dat hij zich niet moet bekommeren,

over het oordeel zijner tijdgenooten, wanneer hij in zich zelven overtuigd is, van de zuiverheid zijner bedoelingen en van de waarheid zijner uitvindingen en ontdekkingen.

5° Dat men evenwel alle voorgewende of reële ontdekkingen, leerstelsels of leeringen, met eenen wijsgeerigen twijfel moet ontvangen en onderzoeken, alvorens men aan dezelven zijn vertrouwen mag schenken.

6° Dat men in dezen trachten moet, het oogmerk het doel dier uitvinders, ontdekkers, of verspreiders te doorgronden, als wanneer men spoedig zal kunnen ontdekken, waaraan men zich te houden hebbe.

7° Dat ten opzigte van het doel, van het oogmerk, hetwelk de ontdekkers en verspreiders der koepok-inenting bezield hebben en nog bezielt, niet anders blijkbaar is, dan menschlievenheid; dat er geene andere beweegredenen noch bij oogmerken kunnen ontdekt worden.

8° Dat niets op deze wereld de proef der volmaaktheid kan doorstaan, en gevolgelijk ten opzigte der koepok-inenting onvolmaaktheden moeten bestaan.

9° Dat gelijker wijze niets volstrekt goed, niets volstrekt kwaad is, dan alleen voorwaardelijk, dat gevolgelijk de koepok-inenting voorwaarden vereischt.

10° Dat het allerduidelijkst is, dat deze voorwaarden niet altijd zijn opgevolgd geworden, er gevolgelijk mislukte resultaten, ten opzigte dezer bewerking moeten zijn opgemerkt geworden.

11° Dat het diensvolgens de kwaadwillendheid, de domheid, of dweepzucht niet moeijelijk heeft kunnen vallen, van deze omstandigheden gebruik te maken, om de koepok-inenting in een verachtelijk daglicht te stellen, schadelijk of geheel nutteloos te doen voorkomen, terwijl men daarenboven nog de natuurlijke menschenpokken als ter volkomene ontwikkeling van den mensch als noodzakelijk voorstelde, enz.

12° Dat men alhoewel ten onregte, als vernederend voor de menschelijke natuur, de inenting eener ziektestof van een redeloos dier op den mensch, heeft willen beweren, omdat de inenting der stoffe bij eene lange ondervinding is gebleken, niet alleen geene schadelijke uitwerkselen in het menschelijk ligchaam voort te brengen, maar daarentegen zich als een voortreffelijk voorbehoedmiddel tegen de natuurlijke menschenpokken heeft doen kennen, dat men daarenboven van dit dier het vleesch eet, en het zuivel gebruikt, dan zelfs nog wanneer hetzelve met koepokken besmet is, of was, dat hierin derhalve niets onteerends voor de menschelijke natuur kan gelegen zijn.

13° Te meer nog dat verschillende ziekten zich van het dier op den mensch en van den mensch op het dier overplanten, en er eene groote ziektekundige waarschijnlijkheid bestaat; dat de koepokken derzelver oorspronkelijk bestaan aan menschenpokken te danken hebben, eene wijziging hebben ondergaan, waardoor zij wel soortelijk maar niet geslachtmatig zijn veranderd, en als zoodanig het vermogen bezitten, aan de wet der

natuur te voldoen, waarvan slechts eene maal voldoening wordt gevorderd en daardoor alle voorbeschiktheid, alle ontvangvatbaarheid voor de natuurlijke kinderpokken, voor het vervolg uit te roeijen.

14° Dat wij ons op die gronden ook kunnen verklaren waarom, de koepok-inenting, meestal slechts eene plaatselijke uitbotting veroorzakende, gelijk zulks bij de koe insgelijks het geval is, diensvolgens aan de soort dier pokken eigen zijnde, evenwel het geheele ligchaam doordringende, geene algemeene uitbotting behoeft, om de vatbaarheid tot het ontstaan en de voortteling der natuurlijke pokstof te verhoeden.

Daar mede het denkbeeld van menschelijke inzigten of menschelijke uitvindingen, de natuurlijke even als de koepokinenting, vele bestrijders heeft verwekt, achten wij het noodzakelijk om dit vooroordeel tegen te gaan, door de gronden en inzigten aan te wijzen, waarop en waarom men die kunstbewerkingen heeft gevestigd en bewerkstelligd, en tevens uit het geschiedkundige der koepok-inenting aan te toonen, dat dezelve geenszins eene menschelijke uitvinding is, maar de ontdekking van het voldoend of plaatsvervangende, gevolgelijk voorbehoedend vermogen van de koepok voor de menschenpok, als door den vinger Gods is aangewezen, en dat deze aanwijzing alleen door den mensch van toepassing is gemaakt.

OVER DE AANLEIDENDE REDENEN TOT DE ONTDEKKING DER INENTING BENEVENS HET GESCHIEDKUNDIG BELOOP EN DE LOTGEVALLEN DEZER BEWERKING.

De natuurlijke kinderpokken, die geesels van het menschelijk geslacht, welke den levensdraad van duizenden schepselen reeds in den eersten levenstijd afsnijden, die duizenden gelijkerwijze misvormen en somtijds bij voortdurende ongesteldheden of verminkingen, hunne slagtoffers, nog een ellendig leven laten, hebben natuurlijker wijze reeds bij derzelver ontstaan of geboorte de aandacht van menschlievende artsen en gouvernementen tot zich getrokken. Geen twijfel derhalve dat duizenden middelen beproefd zijn geworden, om die plaag, te voorkomen, uit te roeijen of te genezen. En daar men spoedig bij ondervinding opmerkte: Eerstelijk dat de mensch slechts eene maal in zijn leven van dezelve werd aangetast; ten tweede, dat de pokken verscheidenheden in hoedanigheid en in hoeveelheid aanboden, zoo dat men dikwijls pokken van zoodanige goede hoedanigheden opmerkte, dat derzelver veroorzaakte onheilen of sterfte schier niet noemenswaardig of althans zeer

gering waren, is men natuurlijk op het denkbeeld gekomen, te meer daar deze goede pokken, even als de kwadaardigste de geheele vatbaarheid voor het vervolg wegnamen, de eerste pokken kunstmatig in te enten, of te verwekken, te meer nog, daar men deze bewerking en in het gunstigste saizoen en bij eenen volkomenen staat van gezondheid konde verrigten, gevolgelijk onder gunstige omstandigheden.

Het schijnt dan ook te blijken, dat deze kunstbewerking reeds voor meerdere eeuwen in Oostersche landen is bewerkstelligd geworden en men vrij zekere bewijsgronden heeft, dat dezelve reeds in 1644 in *China* in gebruik is geweest even als in eenige Zuid-Oostelijke landen van *Europa* en in de aldaar aangrenzende Aziatische Provinciën, zoo dat reeds de Secretaris van den Franschen Afgezant te *Konstantinopel* in 1672, de Marquis van CHATEAUNEUF, zijne drie kinderen met gelukkig gevolg heeft doen inenten. Ondertusschen, ofschoon de menschenpokken toen reeds verscheidene eeuwen in *Europa* geheerscht hadden, en de inenting zoo lang in *Azië* bekend was, werd eerst door een geschrift van zekeren Griek IMMANUEL TIMONE in den jare 1713, de inenting meer algemeen in dat werelddeel bekend, zonder dat men voor de jaren 1719, 1720 eenig voorbeeld aangehaald vindt, dat men die kunstbewerking heeft beproefd. Zekere Dr. THEODOOR ELLER, Geneesheer des Konings van *Pruissen* getuigt dat hij in het jaar 1719 te *Parijs* van zekeren Griek KARAZZO de inenting heeft leeren kennen, en in

het volgende jaar te *Anhalt-Berburg* dezelve met gelukkig gevolg heeft bewerkstelligd, zoodat deze Geneesheer mede een der eersten schijnt geweest te zijn, welke deze kunstbewerking in ons werelddeel beproefd en uitgeoefend hebben. Doch wat hier ook van zij, het meest gerucht gemaakt hebbend voorbeeld der afgeloopene eeuw, was dat van de gemalin van den Engelschen Gezant, *Lady* WORTHLEY MONTAGUE, welke haren eenigen zesjarigen zoon in *Konstantinopel* met eene gelukkige uitkomst liet inenten, even als daarna, in 1721 te *Londen*, in het aanzien van het gansche Hof, hare dochter.

Het voorbeeld van deze verlichte en onbevooroordeelde vrouw kan men inderdaad als het eerste, hetwelk onder de hooge standen van *Europa* heeft plaats gehad beschouwen, en als door deszelfs algemeene ruchtbaarheid krachtig mede te hebben gewerkt, tot de verspreiding van de kennis dier kunstbewerking. Zoo dat dezelve dan ook sedert dit tijdperk min of meer is in praktijk gebragt tot dat in den jare 1723 de inenting reeds door eene parlementsacte in *Engeland* werd verboden: welk lot veertig jaren daarna, immers in 1763, deze kunstbewerking, bij eene Parlementsacte in *Frankrijk* trof. Evenwel liet de Groothertog van *Toskanen* in 1764 zijn gezin benevens den infant Hertog VAN PARMA inenten.

En ondanks de Parlementsacte van 1763 onderwierp eenige jaren daarna LODEWIJK DE XVI zich zelven, zijnen broeder, zoon en dochter aan deze kunstbewerking, hiertoe aangemoedigd door eenige

voorlezingen, van den beroemden reiziger LA CONDAMINE voor de Akademie van Wetenschappen gehouden, ten opzigte van zijne bevindingen dienaangaande in den *Levant*.

Het is wel te denken, dat deze voorbeelden door velen gevolgd werden, ondanks de menigvuldige tegenschriften welke zich wederom dezes ondanks in ruime getallen opdeden. Onbegrijpelijk groot was de verbittering, waren de twisten, met welke gedurende eene reeks van tachtig jaren, de voor- en tegenstanders der inenting elkander overladen en bestreden hebben. Wanneer men deze kunstbewerking, uit een onbevooroordeeld en ziektekundig oogpunt beschouwt, had dezelve, hoeveel onvolkomens men daar ook bij kon opmerken, eene goede zijde, en was ongetwijfeld aan te prijzen, omdat men steeds van geschikte ligchamelijke gesteldheden even als goedsoortige pokken en geschikte saizoenen kon gebruik maken. Evenwel is het natuurlijk te begrijpen, dat men sedert de ontdekking van de voorbehoedende kracht der koepokken, de inenting der natuurlijke heeft laten varen. Men mag ook van de laatste bewerking aanmerken, dat dezelve veel toegebragt heeft tot het beproeven en uitoefenen der koepok-inenting.

Geschiedkundig overzigt van de ontdekking der voorbehoedende kracht der koepok tegen de natuurlijke menschenpokken en de daaruit voortvloeijende aanleidende redenen, tot kunstmatige inenting van de stof dier pok.

Het is geschiedkundig bewezen, dat wanneer deze of gene eene nieuwe ontdekking of eene nieuwe uitvinding wereldkundig maakt, niet alleen dweepzucht, afgunst, of haat tegen al wat nieuw is zich aanstonds beijveren, deze nieuwe uitvinding of deze nieuwe ontdekking te bestrijden, te verachten, of in verdenking te brengen, door aan dezelve kwade oogmerken, of iets goddeloos en wat des meer zij toe te schrijven. Maar ook wanneer het weldadige, het nuttige dier ontdekking of uitvinding handtastelijk blijkt, de uitvinding, de ontdekking aanstonds voordragen als niet nieuw, als reeds oud en sedert eeuwen hier of elders bekend geweest te zijn.

Er bestaat, of liever er wordt niets ontdekt, of de Chinezen hebben het reeds voor eeuwen geweten. Dat in dat geval, afgunst en naijver dikwijls de drijfveêren zijn, zal welligt een ieder gevoelen.

De ontdekking van den onsterfelijken JENNER heeft zich dan ook in dit geval bevonden. Men heeft aanstonds bij de eerste bekendmaking dier ontdekking beweerd, dat reeds lang in verschillende landen van *Europa* en *Duitschland*, *Holstein*, *Mecklenburg* enz., enz., even als in *Indië*, de koepok-inenting ter voorbehoeding der natuurlijke

menschenpokken bekend was. Evenwel, gelijk te denken is, heeft men zeer onvoldoende de bronnen kunnen aanwijzen, waaruit men geput had, ten minste komen mij die bronnen verdacht voor.

Het is evenwel boven alle bedenking dat JENNER, die de reeds lang voor hem bekende voorbehoedende kracht der koepokken, waarmede toevallig menschen besmet werden, en daardoor van de natuurlijke menschenpokken bevrijd bleven, hebbende leeren kennen, de toevallige door de kunstmatige besmetting, dat is, door inenting der stof heeft doen vervangen, in praktijk gebragt, en wereldkundig heeft gemaakt. JENNER heeft gevolgelijk ontwijfelbaar het geluk gehad deze ontdekking te doen, ten minste van de bekende ontdekking eene kunstmatige en voor de menschheid heilzame toepassing gemaakt en wel op eene zeer eenvoudige en natuurlijke wijze.

Deze nadenkende arts de genees- en heelkunde in zijne geboorteplaats *Berkley* in het Graafschap *Glocester* uitoefenende, was reeds lang onderrigt, dat het in dat landschap even als in de naburige Graafschappen algemeen sedert eeuwen bekend was, als van den vader op den zoon, dat zij, die door toevallige oorzaken, hetzij door omgang, door melken, als anderzins van koeijen, met derzelver pokken besmet werden, bij voorkomende pokziekten van dezelven bevrijd bleven. Even zoo had JENNER bij eigene ondervinding even als vele andere genees- en heelkundigen, dat de inenting der natuurlijke menschenpokstof, geene uitwerking

op dergelijke personen meer uitoefende, terwijl die bij anderen zoo schaars miste.

Zoo getuigde onder anderen FEWSTER, die heelmeester te *Thornbury* was, aan Dr. PEARSON, dat hij reeds bij de algemeene inenting der menschenpokken in 1768 (*) een groot getal boeren vond, welke voor de besmetting der menschenpokken ongevoelig waren, welke boeren getuigden daar van reeds te voren de overtuiging bezeten te hebben, omdat zij de koepokken hadden gehad, van welke daadzaken zich FEWSTER overtuigde en van deze bevinding en waarneming berigt gaf, aan een gezelschap Genees- en Heelkundigen, waarvan hij medelid was. *Echter*, zegt GUNTER, *dacht niemand hunner er aan, dezelve tot welzijn der menschheid aan te wenden, of van toepassing te maken*, zoodat wij ons hier het ei van COLUMBUS onwillekeurig herinneren. Voegen wij hier nog bij de navolgende aanwijzende en aanleidende redenen tot de beproeving der koepok-inenting. Tijdens dat JENNER de Geneeskunde uitoefende was de inenting der natuurlijke menschenpokken vrij algemeen in zwang geraakt, zonder dat daarom de twisten tusschen de voor- en tegenstanders dier bewerking minder hevig waren. Daarenboven waren schier alle geneeskundige tijdschriften opgevuld met waarnemingen, enz., enz., betrekkelijk dit onderwerp. De aandacht van ieder' Geneeskundige was op de inenting gevestigd, wat was nu, ik herhaal het,

(*) JENNER heeft zijne eerste proeven in 1776 genomen. In 1798 door den druk bekend gemaakt: gevolgelijk twee en twintig jaren laten verloopen eer hij zijne ontdekking wereldkundig maakte.

eenvoudiger en natuurlijker, dan dat JENNER door duizenden voorbeelden van de onschadelijkheid der koepokbesmetting en door een gelijk getal van voorbeelden van de voorbehoedende kracht dier besmetting tegen de natuurlijke pokken overtuigd zijnde, op het denkbeeld kwam en beredeneerde, dat wanneer iemand toevallig door omgang met runderen, door wrijving bij het melken als anderzins, derzelver pokken verkregen hebbende, daardoor van de natuurlijke menschenpokken bevrijd bleef, hetzelfde resultaat zoude moeten verkregen worden, wanneer bedoelde pokken kunstmatig op den mensch werden overgebragt, door inenting der stof. Is er dan wel iets natuurlijker en eenvoudiger dan dat door deze beschouwing, die Geneesheer tot het besluit geleid werd, de inenting der koepokstof, in plaats van de natuurlijke pokstof te beproeven? Doch wie onzer moet zich niet verwonderen, dat te voren niet reeds andere Geneeskundigen op dit denkbeeld zijn gekomen? Wie heeft nu JENNER zijne ontdekking aangewezen, voor oogen gelegd: immers niet te voren berekende bespiegelingen, neen de Voorzienigheid, Gods vinger. Het is derhalve eene ontdekking door eene liefderijke en verzorgende Voorzienigheid aangewezen, door den mensch aangenomen en van toepassing gemaakt. Is de ontdekking van de voorbehoedende kracht der koepok dan wel iets anders dan een geschenk des hemels?

Laat ons dan uit dit alles besluiten, dat een ieder, welke noch door dweepzucht, noch door een geest

van tegenstrijdigheid gedreven wordt, die de waarheid zoekt en lief heeft, en gevoel genoeg bezit om het wezen eener zaak te kunnen doordringen, als van zelven ontwaart, dat de kennis van de voorbehoedende kracht der koepok tegen de natuurlijke kinderpokken eene dier toevallige en niet te voren berekende of gezochte ontdekkingen is, waardoor eene eeuwig wakende Voorzienigheid, zich nu en dan bij uitnemendheid, aan den mensch openbaart en tot welkers ontdekking, de ontdekker schier ondanks zich zelven is geleid geworden.

Wij hebben reeds in het beloop van dit geschrijf gezegd, dat de koepok-inenting even als alle andere dingen, voorwaarden vereischt, zonder welke men geene welgeslaagde uitkomsten mag, noch kan verwachten; daarom zullen wij nu die voorwaarden onderzoeken, ten einde hierdoor bij te dragen: 1° tot de kennis, waarom gevaccineerde voorwerpen dezes ondanks door de natuurlijke menschenpokken kunnen aangetast worden; 2° en tevens daardoor die ongevallen te helpen voorkomen en te vermijden.

Over de voorwaarden welke de koepok-inenting (Vaccinatio) vordert.

Zij, die met de wijsgeerige beschouwing der dingen bekend zijn, weten dat er schier geene zaak bestaat, welke of volstrekt goed, of volstrekt kwaad is, dat alles afhangt van het doel, van het middel, van het gebruik, of van het resultaat, dat gevol-

gelijk de koepok-inenting evenmin noch volstrekt goed, noch volstrekt kwaad is. Het doel is bij deze kunstbewerking voorzeker voortreffelijk en edel. Het middel en het gebruik zijn praktisch bewezen voorwaardelijk goed te zijn, en het zedelijk resultaat alleruitmuntendst bij de vervulling der gevorderde physische voorwaarden.

Hiermede wil ik te kennen geven, dat de koepok-inenting noch met betrekking tot het middel, noch met betrekking tot het gebruik, noch met betrekking tot het physisch resultaat onvoorwaardelijk is; dat er gevolgelijk voorwaarden bestaan welke die bewerking voorafgaan, vergezellen en opvolgen. Met moet derhalve, om gelukkige uitkomsten te verkrijgen, de voorwaarden tot het middel, tot het gebruik en tot het physisch, gevolgelijk ook tot het zedelijk resultaat naauwkeurig in acht nemen en gadeslaan. Het is in alle gevallen eene onbetwistbare waarheid, dat het beste middel, de voortreffelijkste zaak, zonder de voorwaarden welke zij vorderen, te vervullen, derzelver doel en nut zullen missen. Het was daarom dan ook wel te voorzien, dat de koepok-inenting, welke maar zoo ruimschoots schier zonder eenige voorwaarden of voorzorgen door een ieder werktuigelijk bewerkt is geworden, mislukte resultaten moest opleveren, dat in dit geval de gevaccineerden vroeg of laat van de natuurlijke menschenpokken moesten aangetast worden.

Het is en blijft derhalve voor de kunst een allerbelangrijkst onderwerp die voorwaarden op te sporen en aan te wijzen welke de koepok-inen-

ting vordert om daardoor haar heilzaam doel volkomen te helpen bereiken, en schier de pligt van een ieder, zijne bevindingen daaromtrent wereldkundig te maken, ten einde daaruit een geheel kan opgemaakt worden ter volmaking van het onderwerp. Het zij ons dan geoorloofd onze bevindingen dien aangaande, hoe onvolkomen of bekend dezelven dan ook zijn, alhier voor te dragen. De voorwaarden welke dan, naar ons inzien bij de koepok-inenting gevorderd worden, komen hoofdzakelijk hier op neer:

1°. De leeftijd en de ligchamelijke gesteldheid van het voorwerp dat gevaccineerd zal worden, even als de gesteldheid van het individu, waarvan men de stof ontleent.

2°. De physische hoedanigheid van de stof, en het tijdstip, waarop en wanneer dezelve kan en moet afgenomen worden.

5°. De wijze waarop en de plaats waar de bewerking kan geschieden.

4°. De physische hoedanigheid van het product der *vaccinatie*.

5°. Het beloop en de afloop van dat product of voortbrengsel.

Wij zullen deze voorwaarden achtervolgens op practische bevinding even als op verdere ziektekundige gronden onderzoeken en ten slotte daaruit zoeken af te leiden, welke ligchamelijke gesteldheden, verschijnselen of omstandigheden, die de koepokinenting voorafgaan, vergezellen of opvolgen, ons eenige aanwijzing aanbieden, waaruit men zal kunnen verklaren, of die kunstbewerking, al dan niet

als voorbehoedend tegen de natuurlijke kinderpokken mag aangemerkt worden.

Over den leeftijd en de ligchamelijke gesteldheid van het voorwerp dat gevaccineerd zal worden, en van dat van hetwelk men de stof zal ontleenen.

Daar eene praktische ondervinding van schier eene halve eeuw bewezen heeft: 1°. dat de koepokinenting geene schadelijke of nadeelige uitwerkselen in het menschelijk ligchaam voortbrengt, zelfs niet in den vroegsten levenstijd, 2°. dat de kinderen reeds in 's moeders ligchaam of bij de geboorte van de natuurlijke menschenpokken kunnen worden aangetast, 3°. dat de eerste bewerking tot voorbehoeding der laatstgenoemde ziekte geschiedt, vloeit hier als van zelven uit voort, dat genoemde koepokinenting ingeval van noodzakelijkheid in de eerste levensstonden zoude kunnen worden aangewend, wanneer daaromtrent zich geene tegenaanwijzingen, als ziekelijkheden, stuipziekten, huidziekten enz. voordoen. Echter is men in het algemeen overeengekomen dat zes weken of twee maanden na de geboorte het voorwerp reeds eenen allezins geschikten leeftijd ter vaccinatie aanbiedt, wanneer geene ziekten zich hier tegen verzetten en geene heerschende pok-epidemiën, de vroegere koepok-inenting als noodzakelijk maken.

Ten opzigte van den ligchamelijken toestand of de gesteldheid van hen die gevaccineerd zullen worden, even als van hen, waarvan men de stof

zal ontleenen, wordt gevorderd dat er noch ziekelijkheden, noch specifieke scherpten, of ongesteldheden, als scrophuleuse, dartreuse, herpetische, scabieuse, syphilitische huid- of klierziekten noch andere niet specifieke huid- of klierziekten bestaan. Eerstelijk omdat reeds JENNER, vele anderen geneeskundigen en wij zelven, ondervonden hebben, dat in sommige gevallen die ziekten de werking der koepokstof verijdelen, onware pokken deden ontstaan, of de vatbaarheid des ligchaams voor de natuurlijke menschenpokken niet wegnamen. Waarschijnlijk omdat genoemde specifieke klier- of huidziekten, het koepokgift deden ontaarden, of de inpregnatie des ligchaams van de laatstgenoemde smetstof beletteden. Ten tweede, omdat men door de koepokstof van voorwerpen te nemen, welke althans met gezegde specifieke huid- of klierongesteldheden behebt waren, in de mogelijkheid verkeert, deze ziekten bij sommige voorbeschikte voorwerpen, te kunnen voortplanten, hetgeen wij voor allerwaarschijnlijkst houden, uit voorbeelden, welke ons daaromtrent niet ondubbelzinnig gebleken zijn.

Ik weet wel, dat men door deze vooronderstelling, het *identisch* bestaan van het koepokgift in twijfel zoude kunnen trekken. Dan ik voer hier tegen aan, dat vele huid- en klierziekten zamenstellingen, tot in het oneindige aannemen, evenwel de schurft, scrophuleuse smetstof, zekere herpetische en andere smetstoffen sedert eeuwen derzelver identiteit blijven behouden, ofschoon zij meermalen zamengesteld en achtervolgens gedurende eene reeks van jaren of eeuwen van het eene

voorwerp op het andere zijn overgeplant geworden, zoodat men niet kan ontkennen, dat ofschoon zekere smetstoffen (virus) derzelver identiteit blijven bewaren, zij echter verbindingen en daardoor tijdelijke wijzigingen aannemen.

Evenwel vloeit hier geenszins uit voort, dat men voorwerpen met meermalen genoemde huid- of klierziekten behebt zijnde niet zou kunnen vaccineren. Integendeel houd ik zulks voor noodzakelijk, dan alleen onder die voorwaarde, dat na de genezing dier ziekten de koepok-inenting herhaald worde; echter zal men in geen geval de stof tot verdere vaccinatie van die voorwerpen mogen afnemen.

Het is allernoodzakelijkst dat men bij zulke gevaccineerde voorwerpen het product der vaccinatie naauwkeurig gadeslaat, om ten minste min of meer eenige waarschijnlijkheid tot waarborg voor de natuurlijke menschenpokken te kunnen ontdekken.

Over de Physische hoedanigheden van de Stof, en het tijdstip waarop of wanneer dezelve kan en moet afgenomen worden.

Jenner was van gevoelen, gelijk ook door verdere ondervinding bewezen is goed te zijn, dat men de stof kan afnemen van den vijfden tot en met den achtsten dag. Anderen hebben dit vermogen vroeger, wederom anderen later gesteld. Thans echter is het gebruikelijk de stof op den achtsten dag af te nemen, hetgeen proefondervindelijk bewezen, als zeer geschikt en voldoende moet aangemerkt worden, alhoewel men zulks

ook reeds veilig op den vijfden dag kan verrigten. Evenwel biedt de ontwikkeling van de koepok afwijkingen (anomaliën) aan, voornamelijk bij felle koude of zekere individualiteiten, dat men somtijds en bij sommige voorwerpen schier eerst op den negenden dag, somtijds nog later de ontwikkeling der pok zooverre gevorderd ziet, als bij anderen op den vijfden dag; daarom dient men dan ook bijzonder op de physische hoedanigheid der stof te letten. Ten opzigte van genoemde hoedanigheid heeft de ondervinding geleerd, dat de stof moet zijn reukeloos, helder, doorschijnend, en eenigzins kleverig (viscosa), dat integendeel eene waterachtige, alhoewel heldere hoedanigheid der stof, of de mindere of meerdere etter- of melkachtige hoedanigheid derzelve, het besmettend vermogen doet missen of tot onware pokken kan aanleiding geven. Om welke redenen men dan ook niet te vroeg of te veel stof uit eene pok moet nemen, omdat ook de laatst uitvloeijende even als de te vroeg afgenomene, derhalve in beide gevallen meestal waterig is, en het kleverige mist, en ook niet te laat, wanneer dezelve etterachtig of te dik is geworden.

Aan de lucht blootgesteld zijnde, verdroogt de stof spoedig, valt schub- of poederachtig, na eenig tijdverloop, door wrijving, van het werktuig of glas af, waarop men dezelve geplaatst heeft, en verliest alsdan schier geheel haar aanstekend vermogen. De stof heeft dikwijls of meestal het vermogen, het staal spoedig te doen roesten. Hieruit schijnt te blijken dat dezelve de zuurstof

van den dampkring min of meer aantrekt, ten minste niet afweert.

Behalve den invloed der dampkringslucht, doet ook de licht- en warmtestof de kracht van het koepokgift of haar aanstekend vermogen geheel verliezen.

Daarom moet de koepokstof, welke men afneemt om te bewaren, aan den invloed van de dampkringslucht, van de warmte- en lichtstof, zooveel mogelijk onttrokken worden, door de geschikte reeds bekende middelen en voorzorgen.

Over de wijzen waarop, en de Ligchaams-plaatsen of deelen, waar de bewerking kan geschieden.

Men heeft verschillende wijzen beproefd om het koepokgift in het menschelijk ligchaam te enten. Eerst heeft men zulks gedaan door middel van een' draad, welke met die stof bezwangerd was en dien men in eene in de huid gemaakte insnede of opening bevestigde; echter heeft men spoedig deze wijze van doen laten varen, als veroorzakende dikwijls vrij aanmerkelijke verzweringen en menigvuldige malen onware pok-aandoeningen. Anderen hebben beproefd de inenting door middel van eene spaansche vlieg-pleister te verkrijgen, doch die wijze is om de reeds genoemde redenen insgelijks verworpen.

Eindelijk heeft men zijne toevlugt genomen tot de inenting door middel van eene naald of het lancet. En, alhoewel sedert eenige kunst-

oefenaren mindere of meerdere vernuftige werktuigen hebben voorgesteld om het doel te bereiken, blijft tot nog toe de bewerking door middel van het lancet algemeen in gebruik en de voorkeur verdienen. Even zoo heeft men met betrekking tot de plaats des ligchaams, waar men de stof zoude inplanten, verschillend gedacht: Ik voor mij ben overtuigd, dat de plaats, waar men de stof zal inenten, met eenige uitzonderingen, als daar zijn het hoofd, de handpalmen, of voetzolen enz., vrij onverschillig is om het voorgestelde doel te bereiken, namelijk de koepok-besmetting. Ik zie daarom ook niet in, waarom men die bewerking dan ook niet op andere deelen zoude kunnen beproeven, wanneer op den opperarm de vaccinatie niet vatte, of dezelve door ziekelijkheid der huid, als schubbigheid enz. daartoe mindere geschiktheid aanbood, en evenwel die huidongesteldheid geene tegenaanwijzing voor de koepok-inenting opleverde. Zoo heb ik sommige kinderen, bij welken de vaccinatie, ter zake van zekere schubachtigheid van de huid des opperarms niet vatte, op de binnenzijde van de kuit of dije gevaccineerd met eene volmaakte uitkomst, hierbij zorg dragende dat de plaats der vaccinatie, met gewaste taf zoodanig bezorgd werd, dat de urine van het kind, of wrijving geenszins in de ontwikkeling en beloop der pokken konden schaden.

Evenwel zal ik niet ontkennen, dat de geschiktste plaats, diegene is, welke thans algemeen in gebruik is, namelijk op het derde bovenste gedeelte van den opperarm, om en bij de plaats van de in-

planting van de driehoeksspier (deltoideus), dat is te zeggen met betrekking tot het gemakkelijke der kunstbewerking en voor het voorwerp en voor den bewerker, even als omdat men die plaats gemakkelijk voor wrijvingen enz. kan beschermen. Evenwel komt het mij voor dat met betrekking tot het opslurpend vermogen, en den loop der zuigaderen en aderen, de binnenste zijde van den arm de voorkeur zoude verdienen, aangezien de meerdere zachtheid der huid en den loop der vaten enz., enz. Ten opzigte van de overbrenging der stof van het eene voorwerp op het andere zijn twee wijzen bekend: eerstelijk van arm op arm; ten tweede, van de glaasjes, waarop men de stof heeft afgenomen en bewaard. De eerste wijze verdient in allen gevalle de voorkeur, wanneer hiervoor de mogelijkheid bestaat; dan zij is geenszins eene noodzakelijke voorwaarde.

De bewerking der vaccinatie komt hoofdzakelijk hier op neer: wanneer de koepok de voldoende rijpheid verkregen heeft, dat is doorgaande van den vijfden tot en met den achtsten dag, brengt men de punt van het lancet horizontaal in den paarl- of matzilverkleurigen rand der pok, wanneer er somtijds spoedig, somtijds langzamer de stof komt uitzijperen, en zich tot eenen kleineren of grooteren druppel vormt: nu brengt men aanstonds de punt van het aldus bezwangerd lancet, zooveel mogelijk horizontaal (*) onder de opperhuid van het voor-

(*) In de Socicté de Médecine de Paris, Zitting van den 4 Julij 1831, heeft het lid CHAILLY eene gewijzigde manier van vaccineren

werp dat men zal vaccineren, op drie of meerdere plaatsen van iederen arm, op zoodanigen afstand van elkander als noodzakelijk is, om de ineenlooping der pokken te kunnen verhoeden; men kan iederen keer het lancet op nieuw met stof bezwangeren, alhoewel hiervoor niet altijd de noodzakelijkheid bestaat; dan aangezien men zoo nabij de bron is, zie ik niet in, waarom men telkens niet uit dezelve zoude putten.

Over het algemeen moet men de punt van het lancet slechts zoo diep inbrengen, dat de gestokene wondjes weinig of geen bloed laten ontvloeijen, omdat men bij het tegenovergestelde menigvuldige malen, de vaccinatie niet ziet vatten. Wanneer men de stof van glaasjes afneemt, om te vaccineren, moet dezelve eerst met eene geringe hoeveelheid regenwater of met den wasem van den adem, door middel van de punt des lancets aangemengd en min of meer vloeibaar gemaakt worden, als wanneer men tot de bewerking overgaat, als wij aanstonds hebben voorgedragen. Wanneer acht dagen na de inenting der koepokstof geene pokken noch eenig bewijs van dezelven zich ontwikkeld hebben, kan men de bewerking herhalen. Het gebeurt somtijds, wanneer men zulks spoediger

---

voorgedragen. Hij wil dat men de punt van het lancet of van eene naald niet horizontaal, maar loodregt, en weinig diep in de huid brenge, namelijk slechts eene oppervlakkige prik of steek geeft, en zegt: dat gedurende twee jaren, welke hij deze wijze gevolgd heeft, hem geene *vaccinatie* mislukt is en hij behoeft slechts eene seconde voor drie zoodanige prikken, waarom hij dan ter zake van tijdbesparing en minder pijnlijke aandoeningen deze manier aanbeveelt.

bewerkstelligt, dat de eerste vaccinatie nog haar resultaat oplevert, er gevolgelijk zich alsdan twee produkten gelijktijdig ontwikkelen. Bij sommige gelegenheden gebeurt het, dat eenige lancetsteken, geen resultaat schijnende te zullen leveren, eerst nadat integendeel de, door andere lancetsteken voortgebragte pokken reeds verre in derzelver ontwikkeling gevorderd zijn, nog derzelver voortbrengsel opleveren.

En, alhoewel men deze omstandigheden geenszins kan beschouwen als eenigen nadeeligen invloed, op het morele doel der vaccinatie, te kunnen uitoefenen, is echter het beloop der koepokken onregelmatig en als zoodanig zooveel mogelijk te vermijden.

Over de physische hoedanigheden van het produkt der vaccinatie zoo van de ware als onware koepokken, welke ten gevolge der vaccinatie zich somtijds ontwikkelen.

Daar het proefondervindelijk en ziektekundig bewezen is, dat niet dan de ware koepokken het vermogen bezitten de voorbeschiktheid of de ontvangvatbaarheid voor de natuurlijke menschenpokken, voor het vervolg geheel te kunnen wegnemen, vloeit hier als van zelve uit voort, dat het voortbrengsel der vaccinatie de grootste aandacht en oplettendheid verdient. Ten opzigte hiervan heeft dan de ondervinding geleerd, dat hetzelve is waar of valsch, dat is echt of onecht. Het is te begrijpen dat alhier, het ware, het echte voort-

brengsel een, en eenig is, terwijl het onware, het onechte verscheidenheden aanbiedt. Deze verscheidenheden bepalen zich hoofdzakelijk tot drie voorname wijzigingen, welke, uit hoofde dezelve eenigen schijn van pok-soortelijkheid aanbieden, alleen de oplettendheid der kunstoefenaren verdienen, dewijl alle andere voortbrengselen hier zoodanig van verschillen, dat men daaromtrent nimmer eenigen twijfel zal kunnen voeden. Alhoewel gelijkerwijze niemand, welke slechts eenmaal naauwkeurig de koepokken gezien en in derzelver geheelen loop waargenomen heeft, zich schier in dezen zal kunnen bedriegen.

De ware koepok doet zich aan de volgende physische kenteekenen kennen: 1°. dat na den derden, althans op den vierden dag zich de ontstekings- of liever de kennelijke ontwikkelings-verschijnselen vertoonen door eene zekere verhevenheid, welke zich rondvormelijk aan den vinger doet gevoelen, onder de lancet-steek, waar men de stof heeft ingebragt, en welke steek in kleinen omtrek zich min of meer als ontstoken voordoet. 2°. dat het ontstane of voortgebragte pokgezwel eene ronde gedaante heeft, waarvan de buitenrand hooger dan de huid is, en in deszelfs midden eenen karakteristieken indruk heeft. 3°. dat de buiten rand (Bourelet) der pok eene matzilver- of paarlkleur verkrijgt, terwijl de zich, in het middelpunt der pok bevindende indruk min of meer donkerkleurig is.

4°. Dat de pok uitwendig, door eene min of meer uitgebreide roosachtige, of liever eigendom-

melijke plegmoneuse ontstekingachtige roodheid ringvormig omgeven wordt. Welke ringvormige ontsteking (aureola) zich tot en met den tienden dag uitbreidt, en alsdan deszelfs aanmerkelijkste uitgebreidheid verkregen heeft, en den elfden dag reeds eene zeer merkbare vermindering van die uitgebreidheid aantoont, zoodat dezelve dan wederom de grootte van die van de pok des negenden dags, evenwel iets meer donkerkleuriger zijnde, verkregen heeft.

5°. Dat de ringvormige ontsteking (aureola) zich niet alleen bepaalt tot de huid, maar het onder liggend celweefsel ook hierin deelt, (vandaar dat ik deze ontsteking als soortelijk plegmoneus meen te mogen beschouwen,) en als zoodanig het koepokgezwel (tumor vaccinalis) daarstelt.

6°. Dat gedurende het geheele ontstekings-tijdperk, namelijk tusschen den 3den en 9den dag, het vocht, hetwelk de pok bevat, helder, doorschijnend en kleverig tusschen de vingers is, en geen melkachtig, of etterig aanzien heeft.

7°. Dat het vocht, hetwelk de pok bevat in cellen besloten en geenszins in eene zakvormige holte bevat is.

Wanneer na de koepok-inenting, zich pokken voordoen, welke alle de physische hoedanigheden aanbieden, welke wij hier hebben aangewezen, mag men in volle vertrouwen, dezelve als ware koepokken beschouwen en aannemen.

Dan alhoewel men de ontwijfelbare kenteekenen der echte of ware koepok kennende, de onware of onechte spoedig en gemakkelijk zou kun-

nen herkennen, achten wij het echter min of meer noodzakelijk van de drie meest voorkomende onware of onechte poksoorten, welke mede het resultaat der koepok-inenting kunnen zijn, alhier het afbeeldsel mede te deelen.

Met betrekking tot de onware voortbrengselen der koepok-inenting, heeft men gelijk wij reeds hebben aangehaald, drie hoofdverscheidenheden opgemerkt, welke wij ieder afzonderlijk en achtervolgende zullen doen kennen.

Het eerste onware of valsche voortbrengsel der bedoelde bewerking bepaalt zich als volgt: reeds op den tweeden dag na de inenting, somtijds nog vroeger, openbaart zich reeds eene mindere of meerdere uitgebreide roosachtige ontstekingachtige roodheid, op de plaats, waar de wond van het lancet zich bevindt, welke roodheid schier als dan reeds zoo uitgebreid is, als bij de ware pok op den 5den of zesden dag, terwijl het eigentlijke gezwel dat de pok zou moeten uitmaken, zich aanstonds en bij deszelfs ontstaan puntvormig verheft, waarvan de spits, of het bovenste gedeelte geel, roofachtig, onregelmatig hoekig en het weefsel zeer broos is. Dit nu ontstane gezwelletje of puisje breidt zich noch in diepte noch in breedte uit; de roodheid welke hetzelve meestal omringt, mist alle die hoedanigheden, welke de *aureola* van de ware pok kenschetst en gelijkt, naar die welke eene gewone zwerende wond omringt. De zwelling, noch de hardheid van de huid en het onderliggend celweefsel, welke het ware koepokgezwel daar-

stelt, wordt hier niet waargenomen, alles bepaalt zich hier blootelijk bij de huid.

Het gezwelletje of puisje breekt meermalen op den derden dag van zelve door; de minste aanraking van hetzelve, doet een etterachtig vocht, uit eene kleine zakvormige diepte ontloopen, waarin het vocht bevat was, terwijl de pokstof bij de ware koepok, welke en door de huid, en door het onderliggende celweefsel wordt zamengesteld, gelijk wij reeds aanmerkten, in eene verzameling van celholten bevat en besloten is, daar integendeel het onware pokgezwel slechts alleen door de huid wordt daargesteld, en een witachtig ondoorschijnend, troebel, somtijds dik, eenige malen waterig of weiachtig vocht in eene eenige holte bevat.

Na de etterlozing van deze onware pok geeft dezelve somtijds tot vrij aanmerkelijke verzwering aanleiding, en wordt dikwijls in andere gevallen, met eene roofachtige korst bedekt, welke geene de minste overeenkomst, met die van de koepok aanbiedt, en meermalen weiachtige bloederige of *ichoreuse* vochten laat uitvloeijen, welke wederom aanleiding geven tot het ontstaan van bruine honigkleurige rooven. Voor het menigvuldigst veroorzaken dezen pokken weinig of geene reactieverschijnselen in de dierlijke huishouding, dan alleen in geval van verzweringen, waarvan wij zoo even spraken, en gaan dan somtijds vergezeld met walgingen, brakingen en vrij sterke koortsaandoeningen, klierzwellingen onder de oksels, pijnlijke aandoeningen enz. enz.

Gelijk te denken is, beveiligen deze pokken niet

voor de natuurlijke menschenpokken en vorderen derhalve na eenig tijdverloop, eene herhaalde koepok-inenting.

Het tweede onwaar pokvoortbrengsel, wordt ook somtijds bij hen waargenomen, welke of de natuurlijke menschenpokken, of de ware koepokken gehad hebben, doch is meestal een produkt der koepokinenting.

Hetzelve onderscheidt zich als volgt: reeds op den eersten, tweeden of ten laatsten op den derden dag, valt de lancetsteek in ontsteking, en er vormt zich vrij spoedig een onregelmatig puntig blaasgezwelletje, dikwijls echter wordt hetzelve rond als de ware koepok, evenwel is bij dezelve de rand (*bourelet*) plat, niet door de stof uitgezet en schier gelijk met de huid, terwijl de bedoelde rand bij de ware koepok ronder en hooger dan de huid en vrij sterk met stof opgevuld is. Over het algemeen bezit dit onwaar voortbrengsel weinig stof, en dezelve is, somtijds geelachtig, helder, welke gele kleur meestal het gezwel ook aanbiedt; aan deze pok ontbreekt meestal in het middelpunt, die eigenaardige indruk, welke de koepok zoo bijzonder doet kennen. De roode roosachtige omtrek (*aureola*) is somtijds vrij levendig, zelden echter zoo uitgebreid, als die van de ware koepok, en duurt even zoo lang als dezelve, doch openbaart zich eenige dagen eerder of vroeger.

Bij deze onware pok ontstaat eene ondragelijke jeukte, de oksels zijn even als de klieren aldaar dikwijls pijnlijk, menigvuldige malen is hierbij de lijder met onregelmatige koortsaandoeningen, hoofdpijn, walgingen enz. enz. behebt.

De roof is reeds den 7den of 8sten dag geheel gezet, en valt voor het menigvuldigst niet eerder af, dan bij de ware koepok, zij heeft dikwijls hetzelfde aanzien, met dat onderscheid echter, dat de roof minder breed en minder dik is, en dat er na den afval geen likteeken overblijft, gelijk als de ware koepok kenschetst, maar wel eene vlek.

Deze onware poksoort onderscheidt zich nog als de ware, door de weinige zwelling van de huid die den omringenden ontstokenen ring (*aureola*) uitmaakt; er wordt hier geen pokgezwel daargestelt, gelijk aan dat hetwelke men koepokgezwel noemt (*tumor vaccinalis*) en de echte pok kenschetst. Er bestaat dan die hardheid noch die zwelling niet, zoo min van de huid als van het onderliggend celweefsel; men merkt alleen eene spanning in de deelen op, welke dat onwaar voortbrengsel omringen, en die zich enkel oppervlakkig en onregelmatig tot de huid bepaalt.

Het is gelijkerwijze te begrijpen dat deze soort even zoo min als de voorgaande voor de ware menschenpokken waarborgt, derhalve eene herhaling der vaccinatie vordert.

Er bestaat nog een derde onwaar pokprodukt, als het gevolg der koepok-inenting, hetwelk zich kenschetst als volgt: 's anderendaags na de vaccinatie merkt men op de plaats waar de stof is ingebragt, eene verhevenheid der huid op, welke tevens ontstoken is. Het gestoken wondje laat reeds eenige etterstoffen uitvloeijen. Op den tweeden dag is de ontstekingachtige roodheid aanmerkelijk verminderd, doch het gezwelletje is ver-

heven, gelijk op den vorigen dag, maar het wondje is wit, terwijl de omliggende huiddeelen nog rood zijn. Somtijds is dit gezwelletje reeds tusschen den 2den en 3den dag, tot verzwering overgegaan, is puntvormig geworden, opent zich en laat eene vrij dikke gele etter uitvloeijen, welke eene gele weeke platte roof daarstelt, die den vijfden of zesden dag afvalt, zich nu en dan hernieuwt, en meermalen zich door eene invretende en diepe zweer laat opvolgen.

Het zal dan ook niet moeijelijk vallen, dit onware van het ware produkt te kunnen onderscheiden, als evenmin zich te kunnen overtuigen, dat hetzelve niet behoedt voor de natuurlijke menschenpokken.

Als bijzonderheden met betrekking tot deze onware voortbrengselen valt nog aan te stippen: 1°. dat bij sommige voorwerpen zich bij herhaalde koepok-inentingen steeds een onwaar voortbrengsel vormt. 2°. Dat zich somtijds een onwaar met een waar produkt vertoont, zonder dat men daaromtrent voldoende redenen kan aanwijzen.

Wij hopen voor het tegenwoordige, reeds op eene voldoende wijze de kenteekenen te hebben opgegeven, om de ware, van de zoogenaamde onware koepokken gemakkelijk te kunnen onderscheiden tot dat andere kunstgenooten dit werk meerdere volmaking zullen bijzetten.

Er blijft ons nu nog over om de voorwaarden van het ware beloop en afloop der echte koepok dag voor dag te beschrijven, ten einde daaruit een voorloopig voldoend geheel daar te stellen.

Over de voorwaarden, welke het natuurlijk beloop en afloop der ware Koepokken vorderen, ten einde als voorbehoedende tegen de natuurlijke menschenpokken te kunnen beschouwd worden.

Het is, boven alle bedenking verheven, en natuurlijk te begrijpen, dat wanneer men een voldoend resultaat, van eene zaak, van eene bewerking of onderneming wil verkrijgen, die zaak, die bewerking, die onderneming, in alle derzelver respective deelen zoo van beloop, als eigenschappen en voorwaarden, tot derzelver natuurlijken gang en afloop behoorende, moeten plaats grijpen of opgevolgd worden. Zoodanig is het derhalve met de koepok-inenting ook gelegen. Want, al ware het, dat ter zake dezer bewerking ware koepokken waren verwekt, en dezelve echter in derzelver natuurlijken loop belemmerd, verstoord of vernield geworden, zoude men daarvan echter het zedelijk nut, namelijk de voorbehoeding voor de natuurlijke menschenpokken, niet mogen verwachten. Te meer nog, omdat de ondervinding geleerd heeft dat eerst op den 9den dag na eene welgeslaagde koepok-inenting en ontwikkeling, de voorbehoeding als daargesteld en zeker mag aangemerkt worden. Zoodat het geheel regelmatig beloop en afloop der koepokken eerst als eene volkomene voldoende zedelijke hoeveelheid kan worden geacht.

Van dit belangrijk oogpunt uitgaande, zullen

wij nu dag voor dag, het natuurlijk beloop en den afloop der ware koepok voordragen.

1sten Dag of tijdstip der volbragte koepok-inenting. Op hetzelfde oogenblik dat de lancetsteek en daarmede de vaccinatie volbragt is, formeert zich somtijds aanstonds, om het punt der inenting een ligtroode oppervlakkige ring, welke spoedig verdwijnt. Dit verschijnsel houden velen als een bewijs, dat de inenting zal vatten. Somtijds biedt reeds het inentingspunt eene zekere verhevenheid aan, welker aanzijn echter zeer kortstondig is. Van dit oogenblik tot aan het einde van den derden of op den vierden dag ontdekt men schier geene verandering aan het kleine door het lancet veroorzaakte likteeken, en biedt geen onderscheid aan. als van dat hetwelk door een niet besmet lancet was verwekt geworden. Op den genoemden vierden dag, voelt men bij de aanraking eene ligte korlachtige hardheid onder het likteeken des lancets in het weefsel der huid, en men ziet aldaar eene ligt ontstokene verhevenheid.

5den Dag. Thans hecht en vereenigt zich het likteeken aan en met de huid. De verhevenheid, welke men daags te voren heeft opgemerkt, neemt eene ovaalvormige, of eene navelwijze gedaante aan. Eene meerdere roodheid omringt de ontluikende pok, en het voorwerp ontwaart aldaar eenige jeukte.

6den Dag. Wordt de roode kleur ligter en de cirkelvormige rand (bourelet) des gezwels zelve vermeerdert, verheft en breidt zich uit, waardoor het likteeken of het punt der inenting zich als

ingedrukt doet voorkomen en de pok of gezwel is, met eene zekere, alhoewel nog geringe roodheid (aureola) omgeven.

7den Dag Wordt het geheele der pok grooter; de ringvormige rand, welke den indruk van het middelpunt omgeeft, wordt meer en meer met stof opgevuld, is breeder, iets platter en heeft eene matzilver- of paarlkleur verkregen, terwijl de indruk des middelpunts donkerkleuriger wordt. De roodheid (aureola) welke het gezwel omgeeft, breidt zich uit.

8sten Dag. De ringvormige rand (bourelet) is gezwollen, wordt breeder en hooger opgezet, door de meerdere afscheiding van vochten in de kleine cellen des gezwels., is derhalve gespannen, en heeft eene grijsachtige witte kleur verkregen.

De kleur des middelpunts indruks wordt donkerder; somtijds, doch zeldzaam, neemt dezelve de kleur van den ringvormigen rand aan.

De smalle roode cirkel welke het pokgezwel omgeeft, is iets minder levendig van kleur, doch breidt zich straalsgewijze verder in de huid en het celweefsel uit.

9den Dag. Nu zijn alle karakteristieke hoedanigheden van de pok vermeerderd. De ringvormige rand is breeder, hooger en nog meer met stof opgevuld.

De roode cirkel, welke het pokgezwel omgeeft en zich slechts door eene straalsgewijze roodheid deed kennen, wordt nu eenvormig rood, en verdient als nu volkomen den naam van *aureola*.

10den Dag. Ontwaart men nog geene zeer ge-

volige verandering in het pokgezwel, evenwel is de ringvormige rand breeder geworden, en de *aureola* heeft zich verder uitgebreid.

Wanneer er meerdere pokken zijn opgekomen, smelten de verschillende *aureola's* in een, en vormen schier een geheel.

Somtijds omvat de ontsteking cirkelsgewijze den geheelen arm. De huid welke nu in de geheele *aureola* betrokken is, verdikt zich en puilt als ware het, boven de overige deelen van den arm, als een oppervlakkig gezwel uit en stelt als nu het pokgezwel (tumor vaccinalis) daar, zoo dat dit gedeelte der arm het aanzien van een plegmoneus roosgezwel aanbiedt, welks oppervlakte punt- en korrelvormige verhevenheden, vertoont, welke uit eene groote hoeveelheid kleine blaasjes bestaan, welke met een zeer helder vocht schijnen opgevuld te zijn, even als dat van de pok, welke met het vergrootglas bijzonder zigtbaar zijn.

De gevaccineerde gevoelt in die deelen eene vrij scherpe, bijtende hitte en levendige jeukte, zwaarte des arms, somtijds pijn en zwelling in de okselklieren. Zelden worden hierbij walgingen, nog zeldzamer brakingen waargenomen. Men ontdekt dikwijls eenige koortsaandoeningen, door afwisselende huiveringen en hitte, rood en bleekheid van het voorwerp, vrij sterke versnelling van den polsslag enz. enz.

Evenwel zijn deze koortsaandoeningen doorgaande zoo hevig niet, dat het voorwerp het bed dient te houden, evenwel is het zeer verkeerd zulke personen of naar school, of uit te laten gaan.

Bij deze ziekte-omstandigheden heeft men regtmatige gronden om het voorwerp, in het vervolg, als voor de natuurlijke menschenpok beveiligd te zijn, aan te merken.

11den Dag. Het koepokgezwel (tumor vaccinalis), de omgevende roode ring (aureola), de ringvormige rand (bourelet), de indruk van het middelpunt blijven in denzelfden toestand als den vorigen dag, op weinig uitzondering na, met betrekking tot de uitgebreidheid. Met dezen dag houdt het geheel van het ontstekings-tijdperk der koepok op.

12den Dag. Nu begint het tijdperk van afneming der ontsteking en opdrooging. De middelpunts-indruk wordt roofachtig. Het pokvocht, hetwelk in de cellen van den ringvormigen rand opgesloten en zeer helder was, wordt nu meer troebel, weiachtig, verliest deszelfs geheele doorschijnendheid. De ontstoken ring (aureola) verbleekt, het pokgezwel krimpt in, en omgeeft alleen in eenen kleinen omtrek de pok, de huid neigt tot afschilfering.

13den Dag. De uitdrooging maakt vorderingen, en gaat van het middelpunt naar den omtrek uit, de ringvormige rand der pok zelve wordt geelachtig en krimpt in, naarmate het middelpunt indroogt. Wanneer men nu eene opening in dit middelpunt maakt, loopt in eens het vocht, hetwelk in hetzelve bevat was uit, en heeft het aanzien van eene troebele gele, etterachtige stof, zoodat als nu de vliezen of lagen van het celweefsel, welke de cellen hebben daargesteld, waarin de koepokstof besloten was vernietigd zijn, en de pok, welke gevolgelijk van een celwijsmaaksel was, nu in een blaasje of eene

holte is veranderd. Het gezwel blijft nog omgeven van eenen ligten purperachtigen ring, en men ontwaart nog de sporen van het koepokgezwel (tumor vaccinalis) onder de pok en den genoemden purperkleurigen ring.

14den Dag. De roof wordt hard, schier hoornachtig, verkrijgt eene vuile, bruine suikerkleur; zij schijnt gevormd te zijn, door de stolling van de, in de blaasvormige holte afgescheidene etterstoffen. Deze roof wordt nu dagelijks kleiner, even als de roode of purperkleurige omgevende cirkel des gezwels.

Van den 14den tot den 23sten en verdere dagen, wordt de roof allengskens harder, glansrijker, vaster en krijgt eene donkere koffijkleur. Zij blijft nu nog bijna altijd eene navelvormige gedaante aanbieden, door den indruk des middelpunts, welke men reeds bij de ontwikkeling der pok opmerkte.

Naarmate dat het pokgezwel (tumor vaccinalis) verdwijnt, steekt de roof meer boven de huid uit, welke voor het menigvuldigst van den 24sten tot 27sten dag afvalt, zeldzaam later.

Somtijds echter wordt de eerste roof nog door eene tweede opgevolgd, welke dan geelachtig van kleur is. Na het geheel afvallen der roof ziet men een vrij diep likteeken, waarvan de bodem ongelijkheden vertoont, ten gevolge van het geheel verlies der huid, van het *corpus reticulare* en onderliggend celweefsel zoodat het likteeken schier onmiddellijk op de spierdeelen rust.

Ten opzigte van de ware koepok zijn nog de volgende physische en pathologische opmerkingen te maken, namelijk van den vijfden, of van den

zesden dag, tot aan het einde van het ontstekings tijdperk, is het pokgezwel een of twee strepen boven de oppervlakte van de huid verheven, en gelijkt naar eene groote linze, deszelfs middellijn is van twee tot vijf strepen, is hard bij de aanraking en biedt een' wederstand aan, als dien van een ligchaam, hetwelk uit eene geheele naauw vereenigde *massa* is zamengesteld, en aan de huid en het onderliggend celweefsel vast is. Het is niet de pokstof welke aan het gezwel dat matzilveren of paarlkleurig aanzien geeft, maar het zijn de lagen van het celweefsel, welke gespannen, verwijderd worden en derzelver vast maaksel als ware het verliezen. Het is hierdoor dat de ringvormige rand der pok het genoemde aanzien heeft, want anders zoude dezelve, dat van de stof moeten aanbieden.

Gedurende dit geheele tijdperk bevindt zich de stof in de cellen van het *corpus reticulare*, welke ten gevolge van eene verhoogde levenswerking of ontstekingachtigen toestand uitgezet zijn.

Hiermede meenen wij alle de voorwaarden, welke de koepok-inenting vordert, het wezen en beloop der koepok naar waarheid zoodanig te hebben voorgedragen, dat men bij de inachtneming van dat alles zich omtrent het zedelijk doel, de voorbehoeding voor de natuurlijke menschenpokken namelijk, nooit zal bedrogen vinden.

Daar echter van den anderen kant, zich verdere bedenkingen kunnen voordoen, omtrent de zekerheid eener standvastige en onvoorwaardelijke mededeeling van besmetting, als hoedanig de koepok-inenting is, bij de vooronderstelling van eene

zekere noodzakelijke ligchamelijke rijpheid of ontvangvatbaarheid voor alle besmetting, achten wij noodzakelijk dit onderwerp op natuur- en ziektekundige gronden, te onderzoeken, ten einde daaromtrent ook alle twijfel weg te nemen.

Natuur- en ziektekundige onderzoekingen en bedenkingen omtrent de natuurlijke en kunstmatige opneming der smetstoffen in 's menschen ligchaam, ten einde daaruit de voorwaarden, welke hierbij schijnen vereischt te worden, te kunnen ophelderen en op de koepok-inenting te kunnen toepassen.

Wanneer wij op algemeen erkende ziektekundige gronden vaststellen, dat de mensch niet altijd voor deze of gene besmettelijke ziekte, hoe besmettelijk dezelve dan ook zijn moge, de voorbeschiktheid, de ontvangvatbaarheid bezit, valt ons de volgende bedenking in, namelijk: dat de besmetting bij den natuurlijken loop der dingen, slechts twee ons bekende wegen volgt, langs welke zij zich voortplant of uitbreidt, te weten door de longopslurping (middellijke besmetting), en door huidopslurping (onmiddellijke besmetting); waaruit vervolgens de volgende vragen voortvloeijen: 1° Zetelt de voorbeschiktheid, de ontvangvatbaarheid alleen in de gesteldheid van de opslurpende vermogens van de huid, of longen. In dit geval alleen kan de aanwending der koepok-inenting haar zedelijk doel bereiken, namelijk om de koepok tot plaats-

vervanger van de natuurlijke menschenpokken te doen optreden, daar, wanneer er eene bijzondere rijpheid, of voorbeschiktheid des geheelen gestels gevorderd wierd, het gezegde doel der koepokinenting dikwijls zoude missen, aangezien men die rijpheid niet *à priori* zou kunnen vaststellen, men gevolgelijk de aanwending der koepokbesmetting op niet hiertoe rijp zijnde voorwerpen zoude bewerkstelligen, en, ofschoon plaatselijke resultaten voortbrengende, het oogmerk dier kunstbewerking niet zou kunnen bereiken. 2° Of wordt hierbij gevorderd eene bijzondere rijpheid, en voorbeschiktheid des geheelen gestels om de resultaten der besmetting met alle aankleven volkomen te kunnen ontwikkelen? 3° Of wel, staan de opslurpende vermogens van de huid en longen onmiddellijk in verband en verhouding met en tot de rijpheid en voorbeschiktheid des geheelen organismus voor de ontvangvatbaarheid der besmetting?

Wij zullen zoo veel mogelijk deze vragen achtervolgens op ziektekundige gronden trachten op te lossen.

Ten opzigte van de vraag, of de voorbeschiktheid, de ontvangvatbaarheid alleen in de gesteldheid of den toestand van de opslurpende krachten van de huid, of van de longen gelegen is, leert ons de ondervinding, deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden, namelijk bij den natuurlijken loop der zaken. Zoodat deze krachten somtijds *negatief* en somtijds *positief* met betrekking tot de opneming der smetstof worden opgemerkt. Somtijds derhalve als trouwe wachters het gevaar afweren en andere keeren, derzelver waakzaamheid

verloochenen en den vijand in ons binnenste laten doordringen. Waarom men op praktische ziektekundige gronden volmondig kan verklaren, dat bij den gewonen loop der dingen, de al of niet voorbeschiktheid, de al of niet ontvangvatbaarheid alleen in de gesteldheid of toestand van de opslurpende of afwijzende vermogens van het huidorgaan of de longen, schijnt gelegen te zijn.

Ten opzigte van de tweede vraag: of tot de ontvangst van de besmetting eene ligchamelijke rijpheid, eene voorbeschiktheid des geheelen gestels gevorderd wordt, vermeenen wij ontkennend te mogen antwoorden, namelijk bij den niet geheel natuurlijken loop der dingen, voornamelijk met betrekking tot vele en met betrekking tot die uitbottingziekten, welke hoofdzakelijk een onderwerp van dit geschrijf uitmaken. Immers, wanneer de natuurlijke menschen-pokstof kunstmatig, dat is, door inenting onder de huid gebragt wordt en als zoodanig de opslurpende vermogens van het huidorgaan, als ware het, verkracht worden, slaat van de tien keeren de besmetting voor zeker negen malen aan. Even zoo ondervinden alle voorwerpen, welke of van bijen, wespen, slangen, schorpioenen, dolle honden of andere giftige dieren, gestoken of gebeten worden, de respective gevolgen dier steken of beten. Ik weet wel dat er onderscheid tusschen eene smetstof en giftstof bestaat, dan ik spreek hier alleen maar met betrekking tot de standvastige gevolgen, van de inplanting dier stoffen en voornamelijk van de natuurlijke menschenpokstof en van diegenen, welke

niet zoo zeer onmiddellijk eene doodende uitwerking hebben, maar eene bepaalde ziekte voortbrengen als de hondsdolheid enz., enz., welke zich dan ook soortelijk kunnen voortplanten door inenting of inplanting der stof.

De pathologie en de pathogenie schijnen ons dan vrij duidelijk aan te toonen, dat wanneer men de vermogens van de huid, al zijn dezelve dan ook met betrekking tot de respective smetstoffen negatief, verkracht en het *contagium* onder de huid brengt, hetzelve echter deszelfs schadelijke uitwerkselen voortbrengt en eene soortelijke ziekte doet ontwikkelen waarvan hetzelve persoonlijk is uitgegaan.

Dat gevolgelijk, in dezen hoogstzeldzaam eene bijzondere algeheele ligchamelijke rijpheid tot de ontvangst der besmetting gevorderd schijnt te worden, dat de smetstof eenmaal in de vochten opgenomen zijnde haren verderfelijken invloed uitoefent, dat alleen de afwering, dat is de niet-opneming van de smetstoffen of door de huid, of door de longen, ons voor de besmetting bij gewone omstandigheden kan behoeden of bewaren. Zoodat ook de natuurlijke pokken gewoonlijk door middellijke besmetting zich voortplantende, dat is door de inademing der ziektekiem, of ziekte-uitvloeisels mindere voorwerpen besmetten dan zulks bij de gedwongene mededeeling der ziekte plaats heeft.

Ten opzigte van de derde vraag of de opnemende vermogens van de huid of longen, onmiddellijk in verband en verhouding staan met en tot de rijpheid en voorbeschiktheid des geheelen *organismus* voor de besmetting, meenen wij te mo

gen aanmerken, dat deze vraag schier door de beantwoording der vorige vragen geheel opgelost is, voornamelijk met betrekking tot de ziekten welke wij bedoelen. Immers het schijnt ten duidelijkste uit zoo vele ziektekundige waarnemingen te blijken, dat de inplanting of inenting van smetstoffen, in alle saizoenen, bij alle individuen vrij standvastig de resultaten dier aangebragte kunstmatige besmetting openbaart; daar integendeel, wanneer men den gewonen loop, van aanstekende volksziekten gadeslaat, het getal der niet voorbeschikten, der niet ontvangvatbare gevolgelijk der niet aangetasten oneindig grooter is, dan bij kunstmatig verwekte besmettingen wordt opgemerkt, zal men derhalve ook niet kunnen aannemen, dat juist in alle die gevallen van kunstmatig aangebragte besmetting, altijd die ligchamelijke rijpheid *a priori* heeft bestaan, men alzoo ook geen noodzakelijk verband tusschen de rijpheid des geheelen gestels voor de besmetting met de opnemende krachten of vermogens van de huid of longen kan opmerken, omdat men, alsdan bij kunstmatige bijbrenging der smetstoffen, meer mislukte pogingen zoude moeten ontwaren dan steeds het geval is; immers schier zoo veel, als bij gewone volksziekten verschoond blijven. Daarom meenen wij te mogen vaststellen, dat het al of niet aanslaan der besmetting bij den gewonen loop der dingen in de gesteldheid van de opnemende vermogens zoo van de huid als van de longen moet gezocht worden, dat hierbij geene zekere rijpheid of voorbeschiktheid des geheelen gestels vereischt wordt, omdat kunstmatige mede-

deelingen van besmetting, duidelijk het tegendeel aanduiden. Weshalve hieruit voortvloeit, dat de kunstmatige koepokbesmetting op natuur en ziektekundige gronden, altijd als aangewezen mag beschouwd worden, natuurlijk met inachtneming der bekende en reeds aangeduide tegenaanwijzingen, zoo dat men in de ten onregte vooronderstelde gevorderde ligchamelijke rijpheid voor elke besmetting geene redenen kan vinden, waarom de koepok-inenting haar zedelijk doel zou missen, wanneer het physisch resultaat volkomen ontwikkeld en afgeloopen is. Wij moeten derhalve naar andere redenen omzien.

Toepassing van deze beginselen op de koepok-inenting en verdere bedenkingen dienaangaande.

Wanneer wij nu verder de besmettelijke of aanstekende ziekten in het algemeen uit een ziektekundig oogpunt beschouwen, zien wij 1° dat de voortplanting of overdragt van die ziekten plaats heeft, middellijk of onmiddellijk. 2° Dat de ziekten door middellijke besmetting voortgebragt, meestal ziekten met algemeene verschijnselen daarstellen, als daar zijn: de roodvonk, de mazelen en meest alle andere aanstekende ziekten. 3° Dat integendeel zij, welke door onmiddellijke besmetting, door aanraking namelijk, verwekt worden, meestal een' plaatselijken zetel, hetzij in de huid of klieren aanbieden, gelijk als daar zijn vele herpetische, scabieuse en syphilitische ziekten, enz. en als zoodanig minder met algemeene verschijnselen als hevige

koortsaandoeningen enz., enz., vergezeld gaan, welke, in het eerste geval, de natuur tot de uitbotting der ziekte schijnt noodig te hebben, gelijk als bij de roodvonk, mazelen en kinderpokken, meestal het geval is. 4° Dat er ook ziekten bestaan welke en door middellijke en door onmiddellijke besmetting zich kunnen voortplanten, zoo als zulks voornamelijk met de natuurlijke menschenpokken wordt opgemerkt. Deze pokken zich door beide wegen mededeelende, verwekken dan ook hevige algemeene en plaatselijke ziekteverschijnselen. Terwijl die ziekten zoo als de *herpes*, *scabies* en de *syphilis* enz. welke zich enkel door aanraking, dat is, door onmiddellijke besmetting mededeelen, geene zulke hevige algemeene verschijnselen verwekken en in derzelver beloop van een' slependen aard zijn, gelijk wij reeds opmerkten.

Evenwel heeft de voortplanting der natuurlijke menschenpokken in verre de meeste gevallen door middellijke besmetting plaats.

5° Dat de koepokken, tot nog toe, zich bij den mensch niet hebben kunnen voortplanten, dan door onmiddellijke besmetting.

6e Dat gevolgelijk de koepokken, bij den mensch slechts op weinig uitzondering na eenen weinig uitgebreiden plaatselijken zetel innemende, uit den aard der zaak weinig reactie-verschijnselen moeten opleveren, even als bij de ziekten met plaatselijke zitplaatsen het geval is.

Laat ons nu deze ziektekundige waarheden verder van toepassing maken, om weder eenig licht over ons onderwerp te verspreiden.

Vervolg op het voorgaande.

De natuurlijke menschenpokken, gelijk wij zoo even aanvoerden, deelen zich middellijk en onmiddellijk mede, terwijl de koepokken slechts door onmiddellijke besmetting overgebragt worden. In het eerste geval, dat is bij den natuurlijken loop der kinderpokken, blijven bij heerschende pokziekten vele voorwerpen verschoond, welke echter bij de onmiddellijke mededeeling der besmetting, door kunstmatige inenting der stof aangetast worden. Alhoewel eenige zeer weinige voorwerpen in dit geval, voor de besmetting ook ongevoelig zijn, even zoo en zelfs in een' grooteren omvang zijn eenige individuen voor de besmetting der koepokken insgelijks ongevoelig. In beide gevallen kan men derhalve geen *moreel* resultaat verwachten, omdat het physisch resultaat mislukt is! Dan nu oppert zich de vraag, wanneer ten gevolge der *vaccinatie* echte koepokken ontwikkeld worden, en regelmatig afloopen. Wie en op welke gronden zal dan kunnen beslissen, dat die pokken slechts eene plaatselijke en geen algemeenen invloed en uitwerking op het geheel des ligchaams hebben uitgeoefend, en zoo doende voor de natuurlijke menschenpokken niet voldaan hebben. Zal men zulks doen omdat bij derzelver ontwikkeling en ontstekingstijdperk geene reactie-verschijnselen als koortsaandoeningen, kleiner of grooter ongesteldheid des ligchaams, enz. enz. hebben plaats gegrepen? Uit den aard der zaak moeten wij deze vraag ontkennend beantwoorden, omdat bij aan-

stekende ziekten, met weinig uitgebreide zitplaatsen, welke door onmiddellijke besmetting worden medegedeeld, in de meeste gevallen geene of weinige reactie-verschijnselen worden opgemerkt, tenzij die ziekten van een' pijnverwekkenden aard zijn.

Dan laat ons verder op ziektekundige gronden deze zaak nader onderzoeken.

Bij voorbeeld men neemt niet alleen de al of niet voorbeschiktheid, de al of niet ontvangvatbaarheid tot deze of gene ziekte, waar, maar bovendien biedt ons de ziektekunde tot in het oneindige verscheidenheden aan, zoo in hoedanigheid als in hoegrootheid, en in hoeveelheid als mede in het resultaat der besmetting.

Bij dezen zijn de pokken goedaardig, bij anderen zeer goedaardig, bij anderen wederom kwaadaardig, bij sommigen allerkwaadaardigst, alhoewel de besmetting van uit de zelfde bron is uitgegaan, welke omstandigheden derhalve dikwijls van de individualiteiten en ligchamelijke toestanden van de voorwerpen op het tijdstip van de ontvangst en van de ontwikkeling van het resultaat der besmetting schijnt af te hangen.

Bij eenigen openbaren zich de pokken door weinigen, bij genen door velen, bij anderen wederom door duizendtallen.

Sommige voorwerpen worden op eene zoodanig goedaardige wijze van de natuurlijke menschenpokken aangetast, dat zij schier hoegenaamd geene ziekte-verschijnselen aanbieden, en evenwel aan de wet der natuur in dezen voldaan hebben.

Wanneer wij nu deze ziektekundige waarhe-

den in aanmerking nemen, verkrijgen wij dan niet als van zelve de volkomene overtuiging, dat de koepok-inenting naar die verschillende individualiteiten en ligchamelijke gesteldheden, tot in het oneindige verscheidenheden moet aanbieden, zoo wel met betrekking tot den aard, hoegrootheid, als de hoeveelheid der reactie-verschijnselen? Ik wil hier nog niet eens spreken van de mindere of meerdere prikkelbaarheid des gestels, van de respective voorwerpen, waaruit reactie-verschijnselen kunnen voortvloeijen, zonder dat zulks uit den eigendommelijken aard der koepok-besmetting voortvloeit.

Ik ben derhalve volkomen overtuigd, dat het ontbreken der respective reactie-verschijnselen, welke de koepok-inenting somtijds verwekt, geen bewijs oplevert, dat de gevaccineerden daarom voor het vervolg niet van de natuurlijke menschenpokken zouden bevrijd blijven. Zonder daarom te willen beweren dat belangrijke reactie-verschijnselen, ten dezen aanzien geene zekerheid aanbieden.

Immers zij, die den aanleg hadden, om slechts door zeer weinige natuurlijke pokken aangetast te kunnen worden, zullen allerwaarschijnlijkst bij de vaccinatie die reactie-verschijnselen niet kunnen aanbieden als zij die door duizendtallen bedreigd waren, naarmate dat derzelver ligchamen minder of meerder vruchtbaar voor de voortteling der smetstof zijn.

Bedenkingen over de verscheidenheden en de verschillende wijzigingen der natuurlijke menschenpokken, in betrekking tot de verschillende individualiteiten en ligchamelijke gesteldheden en de standvastige ééne heid ondanks de individualiteiten enz., bij het waar produkt der koepok-inenting.

Nu doen zich alzoo twee bedenkingen voor: 1° zal de kunstmatig aangebragte besmetting, zoo der menschen- als der koepokken, in alle deze omstandigheden. in alle deze verscheidenheden, waarover wij zoo even spraken, voorzien, aan alle deze voorwaarden voldoen? Met betrekking tot de inenting der eerstgenoemde pokken, antwoordt de ondervinding bevestigender wijze, en zulks is natuurlijk bij den eersten oogopslag te ontdekken, omdat de inenting dier pokken niet standvastig hetzelfde resultaat oplevert, met betrekking tot de hoeveelheid, noch zelfs met betrekking tot de hoedanigheid dat gevolgelijk in deze omstandigheden aan de ligchamelijke gesteldheden en de individualiteiten door eene mindere of meerdere talrijkheid of door meer goedaardige of kwaadaardige pokontwikkelingen wordt voldaan.

2° Dan zal nu de koepok-inenting welke vrij standvastig met betrekking tot de hoedanigheid (ik spreek natuurlijker wijze alleen van het ware voortbrengsel der vaccinatie) en meestal met betrekking tot de hoeveelheid, namelijk hoogst zeldzaam anders, dan op de punten waar de stof is ingebragt,

hetzelfde resultaat oplevert, met uitzondering in de hoegrootheid en de hoeveelheid der reactie-verschijnselen, aan de bewuste ligchamelijke gesteldheden en individualiteiten der voorwerpen geheel voldoen. De ondervinding van meer dan eene halve eeuw, antwoordt JA! Ik spreek nog niet eens van de ondervinding, van eeuwen, welke de landlieden in Engeland, in *Glowcestershire* voornamelijk, dien aangaande reeds verkregen hadden. Dit is dan ook voor hen die de waarheid beminnen, voorzeker voldoende. Eene, op zulk eene ondervinding, gegronde waarheid welke zoo duidelijk gebleken is en nog duidelijk blijkt, is derhalve boven allen twijfel verheven. Evenwel achten wij dienaangaande een nader onderzoek op natuur en ziektekundige gronden noodzakelijk.

Onderzoek over de wijze op de welke de plaatselijke besmetting, zich in 's menschen ligchaan uitbreidt, en hare kiem vermeerdert of vermenigvuldigt, gevolgelijk algemeen wordt.

Hoe moeijelijk dit onderzoek met betrekking tot eenig resultaat ook moge schijnen, biedt ons de *Pathogenie* en *Pathologie* ook bedenkingen en gronden aan, welke veel licht over het onderwerp kunnen verspreiden. Bij voorbeeld meest alle besmetting heeft plaats, door eene naauwelijks of schier niet zigtbare hoeveelheid smetstof. Deze smetstof is eene kiem, is gelijk aan eene zaadkorrel, welke zich tot in het oneindige kan voorttelen

en vermenigvuldigen. De mindere of meerdere gunstige gesteldheid des ligchaams ten voordeele dezer voortteling of vermenigvuldiging, levert ons de mindere of meerdere hoeveelheid van het resultaat der besmetting op. De hoedanigheid, welke voor het menigvuldigst aan de hoeveelheid verknocht is, kan evenwel veel van de ligchamelijke toestanden en individualiteiten der respective voorwerpen afhangen.

Buiten allen twijfel bestaat de mindere of meerdere hoeveelheid pokstof niet *à priori* in ons ligchaam, zij wordt daarin geboren of voortgebragt door de besmetting. Het ligchaam is de grond, de bodem, waar de kiem, waar het zaad, als ware het ingeplant wordt. De mindere of meerdere vruchtbaarheid van dien grond, van dezen bodem, geeft de mindere of meerdere vruchten, pokken namelijk. Daarenboven leert de ondervinding dat noch de hoeveelheid, noch de hoedanigheid der kinderpokken iets minder of meerder afdoet met betrekking tot het voldoen aan die wet der natuur of die ligchaams-eigenschap, waarbij den mensch slechts eene maal in zijn leven, aan die pokziekte schijnt te moeten onderworpen worden, maar blijkt integendeel dat alle wijzigingen van het echte geslacht al zijn de voorwerpen slechts van tien of twintig, ja, zelfs van nog minder pokken aangetast en daar bij schier geene ziekteverschijnselen opleverende, voldoende zijn, om in het vervolg voor de bedoelde ziekte gewaarborgd te worden.

Waarom wij dan ook uit deze aangevoerde ziektekundige beginselen vermeenen te mogen vaststel-

len, dat de koepokken, alhoewel in geringe hoeveelheid, aan alle de voorwaarden der kinderpokken zullen voldoen, te meer dan ook nog omdat de koepok tot het geslacht der menschenpokken ontwijfelbaar behoorende, evenwel het soortelijke bezit van die pokken, welke zich door eene zeer geringe uitbotting onderscheiden.

Vervolg op het voorgaande, bepaaldelijk ter wederlegging van de vooronderstelling, dat de mensch de natuurlijke pokstof in zijn ligchaam met zich zoude omdragen.

Daar eenige schrijvers of tegenstanders der koepokinenting het ongerijmde denkbeeld, of de ongerijmde stelling aanvoeren en vasthouden, dat de mensch de natuurlijke pokstof met zich zoude omdragen, waarvan hij door de ontwikkeling der pokken zoude moeten ontdaan worden, dat gevolgelijk de pokken eene noodzakelijke behoefte waren en als een zuiverings-proces moeten aangemerkt worden, achten wij het noodzakelijk de ongerijmdheid van dit denkbeeld of van deze stelling te wederleggen. Dat ieder woord van deze vooronderstelling eene ongerijmdheid is, zal een ieder volkomen gevoelen, wanneer hij slechts nadenkt, dat de mazelen, de roodvonk, de *syphilis*, ja, zelfs de pest zich dan allen in hetzelfde geval bevinden, immers de laatste ziekte gaat met *builen* vergezeld; waar mindere of meerdere sterke stofontlastingen bij plaats grijpen. In een woord alle ziekten, welke zich door eene *critische* uitwerping op de huid

of elders onderscheiden, zouden dan noodzakelijke immers schier wenschelijke ziekten zijn, om van die stoffen ontlast te worden (*). De omdraging der menschen-pokstof in ons ligchaam voor de besmetting even als de noodzakelijke zuivering des ligchaams, door bedoelde pokken, zijn derhalve hersenschimmen. Immers, wij hebben gezegd, en alle de voornaamste ziektekundigen, komen daarin overeen, dat de ziektekiem aan de zaadkorrel gelijk is. Wanneer er nu geene zaadkorrel in den bodem geworpen wordt, zullen zich in dien bodem geene zaadkorrelen ontwikkelen; even zoo zullen, wanneer er geene smetstof in het ligchaam gebragt wordt, geene pokken ontstaan, of ontwikkeld worden. De zaadkorrels waren niet in den bodem aanwezig, even zoo min de natuurlijke eigendommelijke pokstof. De zaadkorrel even als de kiem

(*) Ik wil hier nog niet eens aanvoeren, wat men dan omtrent de gezondheid van de eerste menschengeslachten zal moeten denken, welke een dergelijk zuiverings- en ontwikkelingsproces niet hebben mogen kennen. Immers hoe vele menschengeslachten hadden zich reeds opgevolgd, voor de achtste eeuw na CHRISTUS, toen de natuurlijke menschenpokken eerst in ons werelddeel zijn overgebragt en de oudste geneeskundige Schrijvers, welke zoo naauwkeurig waren in de waarneming der ziekten, van dezelve geen gewag hebben gemaakt, waaruit volkomen is af te leiden dat de natuurlijke menschenpokken eerst in latere eeuwen zijn ontstaan of geboren, even als wij in onze dagen zulks omtrent den Aziatischen braakloop hebben ondervonden en waargenomen. Onbegrijpelijk zal het derhalve voor een ieder zijn, waarom de eerste menschengeslachten, deze ontwikkelingswijze (de menschenpokziekten) namelijk niet noodig hadden tot de volkomene ontwikkeling, terwijl voor de latere geslachten, zulks eene behoefte zoude zijn!!!

der ziekte is gezaaid, is geplant en zij hebben zich voortgeteeld en vermenigvuldigd als even zoo vele wezens, welke wederom bij vereischte omstandigheden zich kunnen voorttelen en vermenigvuldigen.

De natuurlijke menschenpokstof bestaat derhalve niet, *à priori*, in ons ligchaam, maar ons ligchaam is de bodem, waarin zij geplant wordende, zich kan voorttelen.

De koepok maakt nu dezen bodem onvruchtbaar voor de kiem of het zaad der natuurlijke menschenpokken, en zie daar waarom zij die ziekte belet wortel te schieten, of zich te kunnen ontwikkelen. Te vooronderstellen dat de gevormde stof van genoemde pokken, *à priori*, in ons ligchaam bestaat, is even zoo ongerijmd, als te vooronderstellen, dat er reeds in den bodem gevormde zaadkorrels zouden bestaan, welke door bijvoeging van andere eerst zouden ontkiemen, daar zij reeds ieder voor zich zelve tweeslachtige wezens zijn en geene verdere reden tot ontkieming noodig hebben dan eenen vruchtbaren bodem.

Er hebben wel grondstoffen in den bodem en in het ligchaam bestaan, waaruit de voortteling plaats grijpt, doch deze grondstoffen, kunnen tot verschillende einden en zamenvoegingen door de natuur gebezigd worden. In het geval van pokontwikkelingen worden deze grondstoffen op eene schadelijke wijze voor het voorwerp verbonden of vereenigd, waaruit dan een geheel nieuw wezen de kiem der ziekte namelijk, deszelfs aanwezen verkrijgt, terwijl de grondstoffen op zich zelven

voorzeker geheel onschadelijk zijn, en geene de minste pokaardigheid bezitten. Zij verkrijgen eerst deze eigenschap door eigenaardige verbinding.

Alle redeneringen van beweerde pokstof in ons ligchaam vervallen, onzes bedunkens, geheel en al; er behoeft derhalve geene loozing van stof, welke natuurlijker wijze niet bestaat, zij ontstaat alleen door aangebragte besmetting, wordt daar uit geboren en alsdan ontstaat die minder of meerder hevige natuurstrijd, waardoor de stof in eene kleinere of grootere hoeveelheid op het huid-orgaan gebragt en uitgeworpen wordt.

Alles ligt hier derhalve in de al of niet, in de mindere of meerdere vruchtbaarheid van den bodem of van ons ligchaam voor de zaadkorrel of voor de smetstof. De koepok als ons ligchaam voor de smetstof en de kiem der kinderpokken onvruchtbaar makende, kan gevolgelijk aan alle voorwaarden voldoen, waarover wij zoo even spraken, omdat zij alle de resultaten die uit de besmetting geboren worden, voorkomt. Men kan derhalve hier ook geene reden vinden, waarom gevaccineerde voorwerpen daarna evenwel door de natuurlijke menschenpokken zouden kunnen aangetast worden.

Over de waarschijnlijke redenen, waarom de koepok voor de menschenpok voldoet.

Het zij ons nu nog eens geoorloofd eenige denkbeelden voor te dragen en te herhalen waarom en op welk eene wijze de koepok ons ligchaam

voor de besmetting der kinderpokken onvruchtbaar maakt, of de ontvangvatbaarheid voor dezelve geheel wegneemt. Volgens onze overtuiging kan dit niet anders zijn dan door dat de koepok eene gelijkslachtige menschenpok is en soortelijk alleen is onderscheiden, waardoor zij volkomen voor de natuurlijke pokken geheel en al, en voor altijd voldoet; dat derhalve deze voldoening even zoo altijddurende is, als of de voorwerpen werkelijk de natuurlijke kinderpokken hadden doorgestaan, waarom dan ook alle herhaling der koepokinenting, wanneer haar waar resultaat regelmatig is ontwikkeld en afgeloopen noodeloos is, even als het noodeloos is voorwerpen, welke de kinderpokken reeds gehad hebben, wederom op nieuw te willen inenten of vaccineren, waardoor natuurlijker wijze het denkbeeld van tijdelijken vrijdom van de ziekte welke wij bedoelen, geheel vervalt. Daarom zal het voor de geneeskunde eene ware zegepraal zijn, wanneer zij de gelijkslachtigheid of identiteit der menschen- en koepokken door standvastige daadzaken zal kunnen bewijzen, even als men nu geslaagd is de identiteit der mok- en koepok te kunnen aantoonen.

Eenige proefnemingen schijnen de identiteit van de koe- met de menschenpok tot eene hooge waarschijnlijkheid op te voeren, daar integendeel andere, dienaangaande genomen, zonder resultaat zijn gebleven. Het pleit is dan in dezen opzigte noch ter eener noch ter andere zijde onherroepelijk beslist. Dan als eene bijdrage ter staving van onze vooronderstelling zullen wij nog aanvoeren,

dat reeds vroegtijdig na de wetenschappelijke beschouwing van de koepok, ten opzigte van haren oorsprong, verschillende denkbeelden zijn voorgedragen; zoo was bij voorbeeld de groote JENNER van gevoelen, dat zij uit de mokpok der paarden ontstaan was, welk gevoelen echter door WOODWILLE, COOLMAN, PEARSON, PILGER en anderen bestreden werd. Ondertusschen, zegt GOLDSCHMIDT; verzekeren BALLHORN en STROMEIJER dat zij van eenige vrienden uit *Engeland* vernomen hebben, dat de meening van JENNER aldaar vele aanhangers vond.

Anderen waren daarentegen van denkbeeld dat de mok- uit de koepok ontstaan was, hetgeen ook veel waarschijnlijkheid voor zich heeft. Professor COELMAN en PILGER hebben nimmer de mokpok op de koe, noch de koepok op het paard kunnen overbrengen, waarom zij de identiteit loochenden. Anderen hebben zich in gelijke omstandigheden bevonden. Evenwel is het Prof. NUMAN gelukt niet alleen de mokpok op de koe, maar zelfs op den mensch over te brengen, waardoor de identiteit wel degelijk voor bewezen mag gehouden worden.

Gelijkerwijze waren ook sommigen al vroegtijdig van gevoelen dat de koepok uit de menschenpok deszelfs oorsprong verkregen had, en hebben eenigen ook mogen slagen de menschenpok op de koe over te planten door deswege genomene proeven, terwijl bij anderen zulks mislukte.

Uit welke verschillende gevoelens en denkbeelden omtrent den oorsprong der koepok, even als uit de verschillende uitkomsten der proefnemingen

wij meenen te kunnen afleiden, dat er eene groote waarschijnlijkheid voor de identiteit der menschen- en koepok bestaat. Ofschoon voor als nog standvastige materiëele bewijzen ontbreken, zij het mij geoorloofd de zedelijke overtuiging te bezitten, dat men eenmaal zal slagen dezelve vrij standvastig te kunnen voortbrengen, omdat uit den aard der zaak, naar mijn gevoelen, onwederlegbaar blijkt, dat de koepok niet anders dan eene gewijzigde, dat is, eene gelijkslachtige menschenpok kan zijn. Dat dit geslacht van menschenpokken zich aan de koe, onder daartoe gunstige en aan ons nog onbekende omstandigheden heeft medegedeeld, gelijk wij reeds aanhaalden, even als menigvuldige andere ziekten, welke zich van het dier op den mensch en van den mensch op het dier, ook onder aan ons onbekende voorwaarden en omstandigheden, overplanten en bij die gelegenheden steeds eenen gewijzigden vorm en beloop aannemen, en welke ziekten even als de koepok zich allen door onmiddellijke aanraking mededeelen; dat wijders de menschenpok in het ligchaam van dit grasetend dier eene soortelijke doch geene geslachtsverandering heeft ondergaan, zonder welke voorwaarden de plaatsvervanging van de menschenpok door de koepok niet denkbaar is. Niets bewijst immers meer de gelijkslachtigheid der dingen, dan de gelijkslachtigheid van derzelver resultaat; daarom verraadt doorgaande de gelijkaardigheid van het resultaat, de gelijkaardigheid van het middel.

Ik weet wel dat somtijds verschillende wegen, verschillende middelen, voornamelijk in het mo-

reele, tot hetzelfde doel leiden, dan zulks is hier niet aannemelijk, om dat hier aan eene bepaalde natuurwet, of eigenschap, personeel en gelijkslachtig, moet voldaan worden; dat hier een gelijkaardig wezen, voor een ander gelijkslachtig wezen in deszelfs plaats moet intreden om aan de gezegde natuurwet of vereischte in dezen te kunnen voldoen; er wordt hier handtastelijk, gelijkslachtige plaatsvervanging gevorderd.

De koepok voldoet gevolgelijk allerwaarschijnlijkst voor de menschenpok door gelijkslachtigheid, waardoor alleen het moreel resultaat der beide pokken gelijkslachtig moet en kan zijn, omdat slechts van alle poksoorten, de koe- en de menschenpok een gelijk resultaat opleveren, en de eene de andere kan vervangen, hetgeen met alle andere poksoorten het geval niet is. Men herinnere zich verder wat wij omtrent dit onderwerp op bladz. 18 en volgende verhandeld hebben.

Wanneer wij nu het resultaat van onze natuur- en ziektekundige-nasporingen opmaken, zal ons als van zelve in het oog vallen, dat de koepok op natuur- en ziektekundige gronden beschouwd zijnde alle de hoedanigheden bezit om tot plaatsvervanger voor de natuurlijke menschenpok te kunnen optreden; dat derhalve het mislukken van het moreele doel der vaccinatie, de voldoening voor de natuurlijke menschenpok namelijk, alleen moet en kan gezocht en gevonden worden in het miskennen van het wezen, van het resultaat en van het beloop der koepok,

in een woord van alle de voorwaarden welke dezelve pok vordert.

Zoodat gevolgelijk de zedelijke mislukking der koepok-inenting in de volgende omstandigheden ligt opgesloten.

1° In het aanzien van onware of gewijzigde pok-soorten voor de echte koepok, hetgeen helaas! nog meermalen het geval is dan men wel denkt. Zoodat in dit geval, het voorwerp, wel is waar, gevaccineerd is geweest, echter natuurlijkerwijze geen waarborg voor de natuurlijke menschenpokken kan aanbieden, desniettegenstaande, door onkundigen of kwaadwilligen op rekening van het beweerde onvermogen der koepok wordt gesteld. De geschiedenis der koepok-inenting biedt ons reeds van deze miskenning treffende voorbeelden aan. voornamelijk in het begin dezer eeuw.

2° In de wijziging der koepok door verschillende de zoo specifieke als niet specifieke scherpten of vocht-ontaardingen, als daar zijn voornamelijk een *legio* van zoogenaamde herpetische, van scrophuleuse, scabieuse en syphilitische ongesteldheden en ontaardingen, waardoor de smetstof der koepok verbindingen schijnt aan te gaan, of krachteloos te worden, zoo doende een wezen voortbrengt, hetwelk geenszins voor de natuurlijke menschenpok kan optreden en voldoen, gelijk door vele beroemde Geneeskundigen, waaronder ook reeds JENNER, is waargenomen, welke omstandigheden standvastig uit het resultaat en beloop der koepok-besmetting zijn te ontdekken. Het resultaat is in dit geval van het gewone,

in het uiterlijk aanzien der pok door eene zekere wankleurigheid en branderigheid te onderscheiden, en in het beloop van de pok door verzwering, welke zoo wat om den achtsten of negenden dag somtijds zelfs vroeger aanvangt, en in de langdurighheid en de hardnekkigheid dezer verzwering boven diegene zelfs, welke men na onware koepoksoorten opmerkt.

Het is noodzakelijk dat bij de voorwerpen, wanneer zij van deze scherpten genezen zijn, de koepok-inenting herhaald worde om dergelijke voorbeelden niet ten nadeele der koepok-inenting te zien voordragen.

3°. In de verstoring van het resultaat, beloop en afloop der koepok-besmetting door werktuigelijke vernieling van de pokken, door krabben of wrijven enz., enz. Omdat het ziektekundig bewezen is, dat de koepok eerst bij een regelmatig, en regtaardig beloop, na den tienden dag haar afwerend vermogen tegen de natuurlijke menschenpok daarstelt, gelijk onder anderen door HUSSON bij eene pok-epidemie is opgemerkt en waargenomen geworden, zoodat ingevalle van vernieling der pokken door werktuigelijke redenen, voor den tienden dag, het voorwerp op nieuw dient gevaccineerd te worden, wil men eenige zekerheid ten opzigte van de waarborging dezer koepok-inenting aannemen.

4° In de verstoring van het ziekte-proces der koepok-besmetting door invallende en tusschenloopende ziekten van verschillenden aard, het gebruik van zekere geneesmiddelen, welke die ziekten somtijds

zouden kunnen vorderen, als kwikbereidingen enz., enz. In eene dergelijke verstoring door hevige schrikken, ziels-aandoeningen, waardoor gelijk ziektekundig bewezen is, de vochten eene gevoelige en plotselijke verandering ondergaan, gevolgelijk, het regelmatig en regtaardig beloop dezes ziekten-proces deszelfs resultaat te niet doen.

Bij deze omstandigheden moet de vaccinatie gelijkerwijze bij een volkomen herstel, herhaald worden.

5º In de miskenning dat de koepok-besmetting in alle gevallen een kleiner of grooter ziekte-proces, hetgeen niet, *a priori*, te voorzien is, in het menschelijk ligchaam daarstellende, de aard der zaak vordert, dat gevaccineerde voorwerpen, voornamelijk na het zigtbaar aanslaan der koepokbesmetting minstens acht of tien dagen, niet aan de lucht en de veranderingen van den dampkring mogen worden blootgesteld, noch naar school mogen worden gezonden, boven en behalve dat hierdoor veel aanleiding tot de werktuiglijke vernieling der pokken even als tot tusschen loopende ziekten en ongesteldheden gegeven wordt, waaruit dan ook het moreel resultaat der vaccinatie kan mislukken.

En, ofschoon men tot nog toe bij eene omgekeerde handelwijze daarvan zoo onmiddellijk geene kwade gevolgen heeft willen of kunnen ontdekken, kan die handelwijze nimmer bij den nadenkenden arts als oordeelkundig worden aangezien.

Als het resultaat van deze natuur- en ziektekundige nasporingen betrekkelijk de wijzen, waarop zich alle besmetting voortplant en die als zoodanig betrekking hebben tot de koepok-inenting, meenen wij de navolgende beginselen te kunnen vaststellen.

1° Dat de mededeeling van alle besmettelijke ziekte plaats grijpt door middellijke of onmiddelijke besmetting, of aanraking.

2° Dat er ziekten zijn, welke zich op beiderlei wijzen kunnen overdragen als daar zijn de natuurlijke kinderpokken, enz.

3° Dat de koepok slechts zich alleen aan den mensch door onmiddellijke besmetting mededeelt.

4° Dat alle ziekten, welke zich uitsluitelijk door middellijke besmetting mededeelen, doorgaande eene algemeene ongesteldheid of ziekte van de geheele dierlijke huishouding na zich slepen.

5° Dat integendeel zij, welke uitsluitelijk zich door onmiddellijke besmetting mededeelen, meestal eenen plaatselijken zetel aanbieden, en doorgaande met weinige, of mindere of meerdere algemeene ongesteldheden of ziekten vergezeld gaan.

6° Dat gevolgelijk de koepok tot die soort van ziekten behoorende, weinig algemeene aandoeningen of ongesteldheden in het geheel der dierlijke huishouding moet te weeg brengen.

7° Dat wel is waar de natuurlijke kinderpokken door beide besmetting-wijzen worden medegedeeld, daarom ook zoowel algemeene als plaatselijke ongesteld- en ziekelijkheden met zich voeren, echter altijd in verhouding en evenredigheid van

de hoegrootheid en hoedanigheid der uitbotting, waarom dan ook genoemde pokken, uit derzelver aard, tot de plaatselijke ziekten schijnen te behooren, en de ziekte-verschijnselen slechts de natuur-pogingen zijn, om haar doel, de uitwerping der stof op de huid namelijk, te bereiken.

8º Dat derhalve uit het verschil in de hoegrootheid der ziekte-verschijnselen de ongelijkslachtigheid der beide poksoorten niet kan blijken, omdat dit verschil slechts in het mindere of meerdere bestaat en ieder voor zich het soortelijk eigen bezit.

9º Dat er wel voor elke besmetting eene zekere voorbeschiktheid, eene zekere ontvangvatbaarheid gevorderd wordt, doch dat deze voorbeschiktheid, of deze ontvangvatbaarheid alleen gelegen is in de gesteldheid van de opnemende eigenschappen, zoo van de longen als van het huidorgaan, omdat, wanneer men de opslorpende vermogens der huid verkracht, en de smetstof onder dezelve brengt, de besmetting van de tien keeren negen malen voorzeker aanslaat, dat derhalve voor de besmetting geene algemeene ligchamelijke rijpheid vereischt wordt, of liever dat die rijpheid altijd bestaat, wanneer de smetstof slechts in de vochten wordt opgenomen, waar gevolgelijk uit voortvloeit, dat de koepok-inenting behoudens de aangewezen tegenaanwijzigingen, altijd aanwendbaar of van toepassing is.

10º Dat het niet plaats hebben van reactie-verschijnselen van eenig belang na de vaccinatie, geenszins bewijst, dat zij haar zedelijk doel zal missen,

en dat het meer dan waarschijnlijk is dat de voorwerpen, die slechts den aanleg tot weinige pokken hebben en een weinig prikkelbaar gestel bezitten, die reactie-verschijnselen niet kunnen aanbieden, als zij welke zich in eene omgekeerde reden bevinden.

11° Dat ofschoon de natuurlijke menschenpokken tot in het oneindige verscheidenheden, zoo wel in hoedanigheid als in hoeveelheid aanbieden, de koepok alhoewel standvastig, het zelfde resultaat opleverende aan alle de genoemde verscheidenheden kan voldoen, omdat de hoedanigheid der menschenpokken meestal in de hoeveelheid, of in bijkomende ligchamelijke gesteldheden, welke eigentlijk met den aard der pokken zelve niets gemeens hebben, gelegen is. Even zoo zal eene eenvoudige werktuigelijke wond aan een gezond of ongezond ligchaam toegebragt zijnde, in deszelfs beloop en hoedanigheid bij anders geheel gelijke omstandigheden, zeer verschillen.

12° Dat daarenboven de hoeveelheid der besmetting aan de vruchtbaarheid des ligchaams voor de voortteling der smetstof moet toegeschreven worden, welke in het mindere of meerdere een aanmerkelijk verschil aanbiedt.

13° Dat het allerongerijmdst is te vooronderstellen dat de pokstof *à priori* in ons ligchaam zoude bestaan, omdat alsdan vele andere ziekten, wier stoffen door de huid of klieren uitgeworpen worden, zich in hetzelfde geval zouden bevinden.

14° Dat in alle gevallen noch de hoeveelheid noch de hoedanigheid der pokken iets meer af-

doet, met betrekking tot de vernietiging van de verdere vatbaarheid voor dezelven, dan de geringste hoeveelheid en de goedaardigste hoedanigheid, wanneer er slechts gelijkslachtigheid bestaat.

15° Dat de koepok ons ligchaam voor de smetstof der natuurlijke menschenpok onvruchtbaar makende, gevolgelijk alle resultaten welke de vruchtbaarheid zou kunnen ontwikkelen, op eens vernietigt.

16° Dat het vermogen van de koepok om de vruchtbaarheid des ligchaams voor de smetstof der natuurlijke menschenpok te kunnen wegnemen, allerwaarschijnlijkst in derzelver gelijkslachtigheid moet gezocht worden, omdat hier eene ware plaatsvervanging moet plaats grijpen, en plaats grijpt.

17° Dat gevolgelijk het missen van het zedelijk doel der koepok-inenting alleen moet gezocht en gevonden worden in de miskenning van het wezen, van het resultaat en van het beloop der koepok.

Wij meenen nu hoofdzakelijk in dit werkje betoogd te hebben, dat alle ontdekkingen, uitvindingen, leerstelsels en leeringen aan eene mindere of meerdere vervolging en bestrijding zijn onderworpen geworden, dat gevolgelijk de koepok-inenting hier niet van konde verschoond blijven, dat genoemde bewerking geene menschelijke uitvinding is, maar door de natuur, dat is door Gods vinger is aangewezen, en de mensch slechts deze aanwijzing van toepassing heeft gemaakt. Vervolgens hebben wij aangenomen dat niets on-

voorwaardelijk goed is, dat de bewerking waarover wij spreeken voorwaarden vordert, en daarna die voorwaarden aangewezen, bepaald en onderzocht, tevens daarbij aangeduid en beschreven de kenteekenen en het beloop van de ware even als van de onware koepokken.

Daarna op natuur- en ziektekundige gronden bewezen, dat de koepok alle hoedanigheden bezit om als plaatsvervanger voor de menschenpok te kunnen optreden, en voor dezelve te kunnen voldoen; dat gevolgelijk het mislukken van het zedelijk resultaat der vaccinatie aan bijzondere redenen welke door ons zijn opgegeven, moet toegeschreven worden, waarmede wij de taak, welke wij ons hadden voorgesteld, meenen volbragt te hebben.

Aanbieding

VAN

BOEKEN,

voor DOCTOREN, APOTHEKERS, CHIRURGIJNS, derzelver LEERLINGEN, en andere Liefhebbers der Meng- en Scheikunde.

WELKE HEDEN WORDEN AFGELEVERD BIJ

L. VAN ES

en

S. DE GREBBER,

in de Kalverstraat, te *Amsterdam.*

C. LINNÆUS, zijn geheele Natuurlijke Historie, over Menschen, Dieren, Planten, Visschen, Vogelen, Insecten, Wormen, Slakken, Hoorens, Zeegewassen, Plantdieren enz., in 37 zware Boekdeelen, met het Register en 296 schoone naar de natuur gekleurde platen, geheel kompleet; benevens het fraaije Werk van den vermaarden J. LE FRANCQ VAN BERKHEIJ, zijne Natuurlijke Historie van Holland, waarbij over het Rundvee, in 12 zware Boekdeelen met 102 naar de natuur gekleurde platen in 49 nette halve eng. banden. Dit belangrijk en overheerlijk exemplaar is (à contant voor *f* 183 50:- in plaats van *f* 354:-) te bekomen, welk gekleurd exemplaar bijkans nooit voorkomt of gezien is, en dus een pronkstuk in een Bibliotheek.

Verhandeling over het toegangbaar maken van de Duinvalleijen langs de Kust van Holland, door Mr. D. T. GEVERS, Commies van Staat, (thans Referendaris) bij den Raad van Staten, welke Verhandeling door de Maatschappij ter bevordering van den Landbouw met de Gouden Medaille en eene buitengewone vereering bekroond geworden, en tot welker uitgave ook van Gouvernementswege bijgedragen is. Bij dit uitmuntend Werk behoort een Atlas met 10 fraai uitgevoerde Kaarten in eene Portefeuille; de prijs is . . *f* 22:50:-

J. F. BLUMENBACH, over de aangeboren verscheidenheid van het Menschelijk Geslacht, *Amst.* 1801, met pl. gr. 8vo. . . . . *f* 2 : 50 : -

——————— Handboek der Natuurlijke Historie, door J. A. BENNET en G. VAN OLIVIER, met pl. gr. 8vo. . . . . » 6 : 50 : -

——————— Grondbeginselen der Natuurkunde van den Mensch, naar de vierde Latijnsche uitgave. Aangevangen door H. J. VAN HOUTE, en voltooid door F. VAN DER BREGGEN, CZ., Med. Doctor en Hoogl. te *Amsterdam*, 1822. met pl. gr. 8vo. » 3 : 90 : -

G. A. ROOSE, Handboek der Phijsiologie, of Natuurkunde van den Mensch, zijnde de kennis van het maaksel en van de werking der deelen, uit welke het menschelijk ligchaam is zamengesteld, *Amsterdam*, 1809. gr. 8vo. . . . . » 1 : 80 : -

De Toverkunst en Goochelarij, tot eene leerzame uitspanning voor de Jeugd; volgens Natuurkundige Gronden, in derzelver eenvoudigheid, voorgesteld en verklaard, door J. H. M. POPPE, Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde, met 4 pl. 8vo. . . . » 1 : 40 : -

Vermakelijke Kunstverrigtingen en Natuurverschijnselen, bijeen verzameld tot eene leerzame uitspanning voor de Jeugd; en volgens Natuurkundige Gronden, in derzelver eenvoudigheid voorgesteld en verklaard, door J. H. M. POPPE, Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde, met 4 pl. 8vo. . . . . » 1 : 20 : -

Kort begrip der Astrologie of nieuwe Planeetlezer, waarin men de ware gesteldheid der Hemelloopkunde in al hare deelen kan nagaan, hoe men een Horoskoop moet opmaken om de lotgevallen, aangeborene aard en natuurlijke eigenschappen van ieder mensch te vinden, of iemand veel fortuin zal hebben, meer als één Huwelijk zal doen, kinderen zal bekomen of groote rijkdommen nalaten, dit belangrijk Werk voor ieder een in 2 deelen kompleet wordt afgeleverd, voor de geringen prijs van . . . . » 3 : 60 : -

Geschiedkundig overzigt der vorderingen van den menschelijke Geest in de eigenlijk gezegde Wetenschappen, en de Kunsten die met dezelve in betrekking staan, te weten: Algebra, Arithmetica, Geometrie, Astronomie, Gnomonica, Chronologie, Scheepvaart, Optika, Mechanica, Hijdraulica, Acustica en Muzijk, Architectura,

a.

a. Burgerlijke, b. Krijgsbouwkunde, c. Scheepsbouwkunde, Geographie of Aardrijkskunde, gr. 8vo. *f* 4 : 20 : -

Handboek voor Hoofden van Plaatselijke Besturen, Commissarissen van Policie, Vrederegters, Officieren van Justitie; mitsgaders verdere Ambtenaren van het openbaar Ministerie en van Administratieve en Regterlijke Policie, gr. 8vo. . . . . » 3 : 60 : -

C. L. WILDENOW, Handleiding tot de kennis der Planten, met pl. door G. WITTEWAAL, *Amst.* 1819. gr. 8vo. » — : 50 : -

C. BAX, A. F^s., Wetgeving voor de Genees-, Heel-, Vroed- en Artsenij Mengkunde in het Koningrijk der Nederlanden, of Verzameling van al de thans in viguur zijnde Wetten, Reglementen en Instructiën, daartoe eenigzins betrekkelijk of met dezelve in verband staande, alsmede een uitvoerig beredeneerd Alphabetisch Register daar op, gr. 8vo. . . . . . . » 1 : 80 : -

G. VROLIK, Catalogus Plantarum Medicinalium in Pharmacopoea Belgica Memorat. accedit Introductio de Studio Botanico. *Amst.* 1825. gr. 8vo. » 1 : 80 : -

Sleutel der Latijnsche Konstwoorden, welken in de Botanie Pharmacie en Medicijnen 't meest gebruikt worden, waarin de konstwoorden uit het Latijn in 't Nederduitsch vertaald, en vele anderzins onverstaanbare opgehelderd en verklaard worden, als Botanische Konstwoorden, Pharmaceutische namen der Simplicia haar tijd van inzameling en during van de Simplicia, of enkelde Geneesmiddelen van de Simplicia, welkers krachten onder een tijtel begrepen zijn, hoe men een Herbarius kan aanleggen, en maken konstwoorden van de eigenschappen enz., met veel moeite bij een verzameld, door J. H. KNOOP, gr. 8vo. . . . . » 1 : 80 : -

J. L. FORMEY en A. MOLL, Proeve eener waardering der Pols, een groot en heerlijk Hulpmiddel in Ziekten, gr. 8vo. . . . . » 2 : 40 : -

A. P. WILSON PHILIP, over de Zwakke Spijsvertering en alle daar uit voorkomende Ziekten, als: Verstoppingen in den Onderbuik, Angstige benaauwdheid, Slijm, Galziekten, Braking, Tering en anderen. — Neerslagtigheid, Slaaploosheid, Hartklopping, Kramp, gr. 8vo. » 2 : 90 : -

Nederlandsche Apotheek, *Hage* 1826. 8vo. » 4 : 20 : -

Pharmacopoea Belgica Hagae-Comit. 1823. 4to. » 4 : 20 : -

O. SEGUR, Grondbeginselen der Scheikunden, ingerigt

 vol-

volgens de Lessen der Hoogleeraaren BERTHOLLET, FOURCROY, CHAPTAL, GUYTON DE MORVEAU enz., in het Nederduitsch overgezet en met aanteekeningen vermeerderd, door M. J. REYNHOUT, *Amst.* 1817, in 2 deelen, in 8vo. kompleet met 8 uitslaande platen. Dit allerbelangrijkst werkje voor eerst beginnende, is om het algemeen verkrijgbaer te maken, gesteld op de goedkopen prijs van . . . . *f* 3 : 90 : -

Leerschool der Apothekers, of beknopte tafelen der Artsenijmengkunde, ten gebruiken der Leerlingen, en der zoodanigen welke zich voorbereiden tot het doen van hun Examen, door J. B. TROMMSDORFF, uit het Hoogduitsch vertaald en met aanmerkingen verrijkt, door P. LECHÉVIN in het Nederduitsch overgezet, en met Bijvoegsels vermeerderd, door C. G. REIJNHOUT, fol. . . » 3 : — : -

B. MEYLINK, Schei-, Artsenijmeng- en Natuurkundige Bibliotheek, waarin het geen in de laatste jaren in 't licht is verscheenen, in een schat van de nieuwste en belangrijkste Proeven en Ontdekkingen in zich bevat, door verscheide Geleerden, zoo binnen als buiten ons Land, 1827, 2 deelen . . . . » 6 : — : -

A. FRÖLICH, W. C. HUFELAND en C. VAN ELDIK, over het uitwendig gebruik van Koudwater, ter matiging der Koorts, (eene bekroonde Prijsverhandeling,) » — : 60 : -

P. CAMPER, Geregtelijke en Ontleedkundige Verhandeling over leven en dood in nieuwgeborene Kinderen, het beteugelen derzelve en over de Misdaad van Kindermoord en Zelfmoord, gr. 8vo . . . » 2 : 80 : -

Alle de Ontleedkundige platen van B. EUSTACHIUS, met derzelver Verklaringen door A. BONN, Hoogleeraar. Een Werk vooral voor hun, die zich op de Heelkunde toeleggen en de gelegenheid ter eigen Ontleedkundige oefening op het Lijk missen, onontbeerlijk ter opheldering der beroemdste Ontleedkundige schriften, dit werk bestaat in 47 platen en beschrijving, in gr. folio, geheel kompleet . . . . » 12 : — : -

C. J. NIEUWENHUIJS, nadeelige en bijna algemeene Vooroordeelen en Misbruiken in de Geneeskunde, bestreden en gewijzigd, *Amst.* 1811. gr. 8vo. . » 3 : 60 : -

Een werk dat nimmer dusdanig behandeld in onze taal is uitgegeven, en niet alleen voor Genees- en Heelkundigen ingerigt, maar voor velen hoogst belangrijk is; want in hetzelve worden de Vooroordeelen omtrent de Opvoeding der tee-

teedere jeugd niet slechts aangewezen, maar ieder kan uit hetzelve omtrent zijne gezondheid en de behoedzaamheid daarvoor, als ook aangaande de genezing zijner Ziekten, tot in den meestgevorderde ouderdom het meeste voordeel trekken.

C. R. PEMBERTON, over de verschillende Ziekten der Onderbuiks-Ingewanden, met aanmerkingen en bijvoegsels, door J. J. VAN HOUTEN, Med. Doct., met 2 platen. *Amst.* 1827. gr. 8vo. . . . . . » 1 : 80 : -

De Geheimen der Voortteeling en het waar Genot der Omhelzing. Behelzende een belangrijke geschiedkundig Tafereel van den, volgens de wetten bepaalden, uit godsdienstig bijgeloof geschuwden en door zedeloosheid verbasterden bijslaap, met alles hetgeen daartoe betrekkelijk is onder alle volkeren, 3 deelen, gr. 8vo. » 4 : 80 : -

Beschouwing van de Hoofdvereïschten van het Huwelijk, waarin aangetoond wordt, dat de Echten staat, de verhevenste en schoonste verbintenis is tusschen Man en Vrouw, 2 deelen gr. 8vo. . . . . . . » 2 : 60 : -

Kenteekens en waarde der zuivere Maagdom, uit Volksbegrippen, Natuurkennis en Zedek., gr. 8vo. » 1 : 50 : -

Kunst om schoone Kinderen te teelen . . » — : 90 : -

Nood en Hulpboek voor alle welke in de Liefde, of door Zelfbevlekking buitensporig zijn geweest, en wenschen hunnen krachten weder te bekomen en te versterken. 3 deelen, gr. 8vo. . . . . » 3 : 75 : -

ROSEN VAN ROSENSTEIN, over alle de Ziekte der Kinderen, door Profr. E. SANDIFORT, 2 deelen gr. 8vo. » 4 : 50 : -

J. N. RUST en VAN DER BREGGEN, Egiptische Oogontsteking, onder de Koninklijke Pruissische Bezetting in *Mainz*, eene bijdrage tot de nadere kennis en behandeling dezer, in alle legers, zoo veel verwoesting aangebragt hebbende Oogziekte. *Amst.* 1821. gr. 8vo. » 2 : 80 : -

J. STEVENSON, Praktikale Verhandeling over eene ziekelijke gevoeligheid van het Oog, gewoonlijk Zwakheid van Gezicht genaamd, naar de tweede Engelsche uitgave door H. F. THYSSEN, Med. Doct. te *Amst.* 1816. gr. 8vo. . . . . » 1 : 20 : -

W. MENSERT, Verhandeling over de Keratonyxis (Punctio Corneae, Horenvlies-steek,) eene uitgevonde kunstbewerking, om de Blindheid, welke door de Cateract ontstaat, te genezen. *Amst.* 1816. gr. 8vo. » 1 : 80 : -

TISSOT, Verhandeling over de Kenmerken, Oorzaken, Toevallen, Behoedmiddelen en Geneeswijze van het Onanismus of de zelfbesmetting, op nieuw overzien door H. J. SCHOUTEN, Med. Doct. te *Amst.* nieuwe uitgave met een aanhangsel vermeerderd. *Amst.* 1822. gr. 8vo. . . . . *f* 2 : 20 : -

Zie hier het Berigt van een zijner Jongelingen.

Nooit zal ik naar waarde, en overeenkomstig de opregte gevoelens van mijn hart, kunnen erkennen de oneindige verpligting, die ik heb aan den zoo geleerden als menschlievenden Geneesheer TISSOT, die met zoo veel goedwilligheid deze, voor mij zoo belangrijke gesprekken, aan welken ik mijne gezondheid en mogelijk mijn leven te danken heb, met mij gehouden heeft.

J. MACQUET, Pathologie of Ziektekunde, eene beschouwing van het Menschelijk Ligchaam in de Ziektestaat. Met eene aanprijzende Voorrede, door J. E. DOORNIK, Med. Doct., *Amst.* 1808. 3 deelen, gr. 8vo. » 4 : 50 : -

F. MAGENDIE, Voorschriften tot de bereiding en het gebruik van nieuwe Geneesmiddelen, zoo als: de Nux Vomica, de Morphine, het Pruisisch Zuur, de Strijchnine, de Veratrine, de Loogzouten uit de Quinqinas, de Jodium, *Amst.* 1822. enz. tweede druk » 1 : 40 : -

K. G. HAGEN, Onderwijs in de Grondbeginselen der Apothekers-kunst, *Amst.* 1801. gr. 8vo. » 2 : 20 : -

H. J. VAN HOUTE, Handleiding tot de Materies Medica, of Leer der Geneesmiddelen, *Amst.* 1817. gr. 8vo. . . . . » 1 : 80 : -

J. ARNEMAN, Materia Medica, voor Heelkundigen, naar den vijfde veel verbeterde uitgave van L. A. KRAUS, uit het Hoogduitsch door N. C. MEPPEN, *Amst.* 1819. in gr. 8vo. . . . . » 3 : — : -

A. YPEY, Handboek der Materies Medica, nieuwe veel verbeterde uitgave, *Amst.* 1818. met het portret van den Auteur. . . . . » 6 : 50 : -

A. BONN, Ontleed- en Heelkundig Onderzoek der schouwderontwrichting, met de platen kompl., voor de buitengewoon goedkope prijs van . . . . » 1 : 20 : -

Genees- en Heelkundig Handboek, voor Land- en Zee Chirurgijns, bevattende over de Ontleedkunde, Bloedvaatkunde, Zenuwkunde, Gezondheidkunde, Ziekte en Geneeskunde, de Koortsen in het gemeen, eenvoudige Koorts. Ziekten die op zekere tijd wederkomen, Buikvloeijingen, Bloedvloeijingen, Venussmet,

Scheur-

Scheurbuik ter Zee, Heelkunde, Gezwellen, Zweren, Wonden, Beenbreuken, Ontwrichtingen, Genees- en Heelmiddelen, bijzondere Geneesmiddelen, door J. C. A. THEDEN, uit het Hoogduitsch vertaald, en met de gewone Ziektens ter Zee, derzelver behandeling en verdere aanmerking verrijkt, door A. SCHRAGE, nieuwe uitgave *Amst.* 1817. gr. 8vo. . . . *f* 2:40:-

A. F. HECKER, de Natuur- en Geneeswijze der Rotkoortsen beschouwd, en met aanmerkingen vermeerderd over eenige verscheidenheden, verdeelingen en Genezing der Koortsen in het algemeen. Uit het Hoogduitsch door F. VAN DER BREGGEN, CZ., *Amst.* 1810. gr. 8vo. . . . . » 1:40:-

——————— de Zenuwkoortsen beschouwd, met aanmerkingen over de Prikkelende, Versterkende en Verzwakkende Geneeswijze. Uit het Hoogduitsch door F. VAN DER BREGGEN, CZ., *Amst.* 1810. gr. 8vo. » 1:10:-

——————— duidelijke aanwijzing om de verschillende soorten der Gonorrhoea naauwkeurig te onderscheiden en behoorlijk te behandelen, tot aanprijzing eener nieuwe Geneeswijze, voor beginnende Genees- en Heelkundigen, naar het Hoogduitsch, door J. W. KIRCHNER, Med. Doct. *Amst.* 1812. gr. 8vo. » 1:80:-

——————— de Geneeskunde op hare wegen tot zekerheid, of de Theoriën, Stelsels en Geneeswijze der Artsen, sedert den leeftijd van HIPPOCRATES tot in onze dagen. Naar den derden druk, uit het Hoogduitsch vertaald, door F. VAN DER BREGGEN, CZ., Med. Doct. te *Amst.* gr. 8vo. . . . » 2:50:-

A. NAEGELE, het worden, het Leven, de Gezondheid, de Ziekte en de Dood des Menschelijken Ligchaams, volgens de Leer van BROWN, tweede druk, gr. 8vo. » —:90:-

C. W. HUFELAND, Aard, Beloop en Toevallen der Zenuwkoortsen, met aanteekeningen van Professor F. VAN DER BREGGEN, CZ., 1809. gr. 8vo. . » 1:25:-

——————— Onderzoek aangaande de Zenuwkoortsen en Tijphus, benevens derzelver verschillende wijze van behandeling, alsmede omtrent de Oorlogspest, van de vroegeren en lateren tijd, vooral met betrekking tot het Aderlaten, naar het Hoogduitsch, door Profr. F. VAN DER BREGGEN, CZ., *Amst.* 1814. gr. 8vo. » 1:25:-

C.

C. W. HUFELAND, Verhandeling over het Dierlijk Magnetismus, naar het Hoogduitsch, door J. C. F. REUTER, Med. Doct. te *Amst.* 1817. gr. 8vo. . *ƒ* 1 : 25 : -

F. HUFELAND, over de Sijmpathie, en wonderbare overeenstemming van de geheimen der Natuur, en medewerking van en op den Mensch. *Amst.* 1818. gr. 8vo. » 1 : 80 : -

Noodig onderwijs, voor Persoonen welke oorzake hebben, te vermoeden dat zij besmet zijn met kwalen, die voortspruiten uit eene onderdrukte, opgestopte verborgene en ingewortelde Venusziekte, met aanwijzing hoe men dezelve binnen korten tijd op eene volkome wijze en zonder groote kosten kan genezen, met de nodige recepten. Een werkje, 't welk bijzonder dient gelezen te worden, van die met Jicht en diergelijke plagen gekweld zijn, gr. 8vo. . . . . . . » 1 : — : -

Allen eigenaars en Huurders van Landgoederen, Hofsteden, Landhoeven, bepoting, beplanting en bezaaijing, bosschen en bruikbare akkers, in één woord, den landheer en pachter, den boer en tuinman, den veehouder en landbouwer, wordt als een onschatbaar, en hun, onberekenbare voordeelen aanbrengend Werk ter lezing aanbevolen, de Boeren Goudmijn, beschreven door J. F. SERRURIER, met een' aanprijzenden brief van JAN KOPS. Dit schoone Werk voert, met het grootste regt, dezen titel; het is met regt eene Goudmijn voor elk, die, bij den Landbouw en Veeteelt, belang heeft. Men vindt in hetzelve alle verbeteringen, door de Engelschen en Duitschers in dit vak uitgevonden, proefondervindelijk ter toetse gebragt, aangaande de bemesting en beteeling der onderscheidene landen, zoo wel als de nieuwe uitgevondene bouwgereedschappen, (op kopere platen afgebeeld); voorts juiste en gegronde berekeningen van uitschotten, onkosten, dag- en arbeidsloonen; zeer weinig exemp. zijn van hetzelve nog voorhanden, die tegen *ƒ* 3 : 80. afgeleverd worden.

Onderrigting voor den Land- en Tuinman, bij wijze van Brieven, waarin men alles vindt, wat men, ten aanzien van het mesten, snoeijen, enten, broeijen, zaaijen, verplanten en aankweeken van gewassen en vruchten, dient te weten; de geringe prijs van slechts 90 cent maakt hetzelve ook voor derzelver knechts en leerlingen verkrijgbaar.

eo